

Maria Jazownik

Zielona Góra

ORCID: 0000-0002-3067-8862

Leszek Jazownik

Uniwersytet Zielonogórski

ORCID: 0000-0002-1455-179X

<https://doi.org/10.59444/uz.9788378425830.pp.197-230>

HISTORIA I PAMIĘĆ W PIEŚNI LECHA MAKOWIECKIEGO *WOŁYŃ* 1943. ANALIZA UTWORU I JEGO POLITYCZNEGO KONTEKSTU*

Czy pamiętasz, Panie Boże,
Nad Wołyniem łunę krwawą?
I ten krzyk z płonącej chaty
Mordowanych przez sąsiadów...

Chyba byłeś w tamtej porze
Gdzieś po innej stronie świata,
Bo byś pewnie się zasmucił
I przystanął, i zapłakał...

Czy słyszałeś modły¹, Panie?
Oczy ojca czy pamiętasz,
Gdy hańbili córkę jego
Banderowcy – jak zwierzęta?

On na drzwiach ukrzyżowany
Błagał: Zmiłuj się nad nami...
Zlitowali się oprawcy,
Skłuli oczy bagnetami...

Czy widziałeś, Ojczyce Święty,
Patrząc z góry, przez firmament,
Dzieci śliczne jak aniołki
Na sztachety powbijane?

Kto je teraz poprowadzi
Na spotkanie z Tobą, Boże?
One przecież takie małe,
Zbłądzą same w tych przestworzach...

---

* Autorzy pragną złożyć serdeczne podziękowania Panu Lechowi Makowieckiemu za pomoc udzieloną w trakcie przygotowania tekstu artykułu.

¹ Autor pieśni zwraca uwagę, że w krążących w Internecie coverach i odpisach tekstu pojawia się niepoprawny zapis „modłę” („Czy słyszałeś modłę, Panie”).

Czy spamiętasz, Panie Świata,
Męczenników, tych z Wołynia?
Umierali z myślą o Tej,
Która nigdy nie zaginie...

Polska o nich zapomniała,
Rozpłynęła się w oddali.
Czasem drżąca ręka starca
Świeczkę jeszcze tu zapali...

Porastają chwastem zgliszcza,
Groby toną w bujnej trawie.
Jutro już nie będzie komu
Świczki za nich tu postawić...²

Do najwartościowszych utworów artystycznych upamiętniających ofiary banderowskiego ludobójstwa dokonanego na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej należy pieśń Lecha Makowieckiego zatytułowana *Wołyn 1943*³. W prezentowanym artykule chcielibyśmy zrealizować dwa cele. Po pierwsze, podejmiemy próbę przeanalizowania warstwy problemowej oraz poetyki utworu. Po wtóre, postaramy się nakreślić kontekst polityczny funkcjonowania ballady czy też dumki, ze względu na który jest ona traktowana jako jedna z najbardziej popularnych pieśni w środowisku Kresowian i który sprawia, że jej słowa stają się obecnie wyjątkowo aktualne.

1. Geneza pieśni *Wołyn 1943* na tle twórczości artysty

Utwór Lecha Makowieckiego został opublikowany w 2011 roku na płycie *Patriotyzm*, która zawierała utrzymane w konwencji poezji śpiewanej kompozycje o tematyce narodowej i historycznej.

Autor pieśni urodził się 4 czerwca 1954 roku w Rypinie (obecnie województwo kujawsko-pomorskie). Tu ukończył szkołę podstawową oraz liceum ogólnokształcące. W latach 1973-1978 studiował na Politechnice Gdańskiej. Jak pisze o sobie: „Z wykształcenia – inżynier budowy okrętów; z wyboru – bard, autor, kompozytor, scenarzysta, poeta, felietonista”⁴, zadebiutował w 1976 roku w ramach nurtu studenckiej poezji śpiewanej „Kraina Łagodności” balladami *Hej, Przyjaciele* i *Kiedy góral umiera*. Współpracował krótko w zespole „Grupa Retro 3xTak” z Rudim Schubertem, następnie w latach 1978-1985 był wokalistą, gitarzystą i autorem piosenek w zespole country

2 Wersja zapisu tekstu utworu przekazana przez Autora.

3 L. Makowiecki, *Wołyn 1943*, YouTube.com 23.06.2011, <https://www.youtube.com/watch?v=KD-K2AVGobdA> [dostęp: 8.08.2024].

4 Idem, *O mnie*, Blog Lecha Makowieckiego 2024, <http://lechmakowiecki.pl> [dostęp: 8.08.2024].

„Babsztyl”, z którym w roku 1981 wydał płytę *Szykuj się bracie...*⁵ Od 1985 roku tworzy wraz z żoną Bożeną i skrzypkiem Leszkiem Bolibokiem grupę muzyczną „Zayazd”, z którą nagrał płyty: *Wypij do dna!* (1991), *Kołądy* (1991), *Mój dom, mój świat...* (1996), *Biesiada z wieszczem* (1999), *Zayazd u Mistrza Adama* (2002). Wydał też cztery albumy autorskie: *Katyń 1940. Ostatni list. Ballady Lecha Makowieckiego* (2010), *Patriotyzm – ballady o Wolności i Prawdzie* (2011), *Obudź się, Polsko* (2012) i *Niepodległa* (2018)⁶.

Liczne jego utwory muzyczne zamieszczone w sieci z powodzeniem służą edukacji historycznej internautów, cieszą się bowiem ogromną popularnością liczoną w setkach tysięcy (*Quo vadis, Polonia?*, *Czterdziesty Czwarty*, *Honor i Gniew*, *Klasztor*, *Ballada o Rotmistrzu Pileckim*), a nawet w milionach wejść (*Katyń 1940*)⁷. Lech Makowiecki jest także autorem wierszowanych felietonów (*Pro publico bono*, 2013; *Ja tu zostaję*, 2015), felietonów i blogów („Nasz Dziennik”, „Gazeta Polska Codziennie”, „Sieci”, portale „wPolityce.pl” i „Niezależna.pl”), scenariuszy i przedstawień (np. musicale *Mickiewicz* i *Grunwald*, program telewizyjny *Ostatni Zayazd*)⁸.

Artysta za swoją twórczość wielokrotnie był nagradzany, otrzymał m.in. Odznakę Honorową Kustosza Tradycji, Chwały i Sławy Oręża Polskiego oraz Srebrny Medal „Zasłużony Kulturze Gloria Artis” (2017)⁹.

Jak wynika z rozmowy z Lechem Makowieckim, jego zainteresowanie problematyką ludobójstwa dokonanego przez członków i zwolenników Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów (OUN) oraz tzw. Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA) nie wypływa z traumatycznych doświadczeń zapisanych w pamięci najbliższej rodziny, lecz jest raczej efektem zaszczerpionej przez przedwojennych jeszcze nauczycieli historii fascynacji przeszłością naszego Narodu. Bezpośrednim impulsem do stworzenia pieśni *Wołyń 1943* był obejrzały przez Autora film dokumentalny, zawierający wspomnienia i refleksje Polaków ocalałych z ukraińskich rzezi:

Kiedyś, późno w nocy obejrzałem w TVP dokument o zbrodniach UPA na Wołyniu. Obecni starszycy (w latach 40-tych – kilkuletnie dzieci) opowiadali o tragicznej śmierci swoich najbliższych: rodziców, rodzeństwa, przyjaciół, sąsiadów. Emocje, wzruszenia i łzy co chwila przerywały narrację; horror strasznych wspomnień wracał po latach ze zdwojoną siłą... Po tym programie nie mogłem już zasnąć. Zdałem sobie sprawę, że to są ostatni żywi świadkowie pamiętający PRAWDĘ o tamtych krwawych zajściach. I tak do rana powstała ballada *Wołyń 1943* [...] ¹⁰.

5 Idem, *O mnie. Historia, Blog...*, <http://lechmakowiecki.pl/o-mnie/historia> [dostęp: 8.08.2024].

6 Lech Makowiecki. *Poeta, kompozytor, bard, publicysta, scenarzysta*, [Spiewajmypolske.pl](https://spiewajmypolske.pl/autor-slow/lech-makowiecki/) 2024, <https://spiewajmypolske.pl/autor-slow/lech-makowiecki/> [dostęp: 8.08.2024].

7 L. Makowiecki, *O mnie, Blog...*, <http://lechmakowiecki.pl/o-mnie/> [dostęp: 8.08.2024].

8 Lech Makowiecki. *Poeta, kompozytor...*

9 *Ibidem*.

10 L. Makowiecki, „*Wołyń 1943*”. *Historia pewnej ballady...*, wPolityce.pl 10.11.2013, <https://wpolityce.pl/polityka/161610-wolyn-1943-historia-pewnej-ballady> [dostęp: 8.08.2024].

2. Konstrukcja podmiotu lirycznego i adresata lirycznego

Tekst analizowanego tu utworu przybrał formę wymyśloną rozmowy z Bogiem. W jej ramach podmiot liryczny stanowiący swego rodzaju *porte parole* autora opisuje i komentuje rzeź wołyńską z perspektywy żyjących współcześnie Polaków. Obwinia Boga za dopuszczenie do niespotykanego okrucieństwa, a jednocześnie w obliczu Stwórcy wyraża żal i ubolewanie z powodu zapomnienia o ofiarach zbrodni i zdradzenia ich przez Polskę.

Wypowiedzi podmiotu lirycznego mają, po pierwsze, charakter retrospektywny, ponieważ opowiada on o wydarzeniach, które rozgrywały się w przeszłości, w 1943 roku na Wołyniu. Po wtóre, mają charakter refleksyjny, ponieważ podmiot liryczny zadaje pytania, ocenia i komentuje ukazywane przez siebie wydarzenia i sytuacje. Po trzecie wreszcie, mają charakter apelacyjny, ponieważ postać mówiąca zwraca się do Boga, domagając się sprawiedliwości i pamięci o ofiarach.

Jak już wspomniano, adresatem wypowiedzi podmiotu lirycznego jest Bóg, którego postać mówiąca w każdej strofie opatruje innym mianem, co – jak postaramy się wykazać – jest świadectwem jej zmiennego stosunku wobec Stwórcy.

3. Forma kompozycyjna

Utwór Lecha Makowieckiego wyróżnia się niezmiernie kunsztowną kompozycją. Jest to, mówiąc kolokwialnie, poetycki majstersztyk. Tekst składa się z dziewięciu strof czterowersowych. Strofy – pominiwszy ostatnią – układają się w pary. W ich ramach strofy nieparzyste (1, 3, 5, 7) zawierają pytanie retoryczne, rozpoczynające się od anaforycznie usytuowanego zaimka pytajnego „czy” oraz przedzielone wewnątrz wtrąceniem w postaci apostrofy, skierowanej do Boga. W strofach parzystych natomiast (2, 4, 6, 8) pojawiają się dopowiedzenia lub też ironiczne komentarze do tych pytań. Jak więc widać, konstytutywne dla każdej pary strof okazuje się regularne i niejako symetryczne stosowanie pięciu środków artystycznych. Są to: pytanie retoryczne, apostrofa, anafora, kontrast i ironia.

W pierwszej i drugiej strofie podmiot liryczny zapytuje Stwórcę, czy pamięta krwawe łuny nad Wołyniem i krzyki wydobywające się z płonących chat, lament ludzi mordowanych przez swoich sąsiadów. Jednocześnie wprowadza ironiczną sugestię, że najprawdopodobniej Bóg znajdował się w tamtej porze gdzie indziej, być może po innej stronie świata.

Podmiot zwraca się do adresata za pomocą apostrofy „Panie Boże”, która stanowi tradycyjny, wyrażający szacunek zwrot, używany w modlitwie i liturgii. W ten sposób przywołuje na myśl wizerunek Boga jako Stwórcy i Opiekuna, który powinien pamiętać o Swoim ludzie i chronić go przed złem. Jednakże zarzuca Bogu nieobecność

i obojętność na ludzką tragedię. Buntuje się przeciwko Niemu za przyzwolenie na rzeź, kwestionuje Jego sprawiedliwość i miłosierdzie. Wizerunkowi Stwórcy-Opiekuna przeciwstawiony jest więc obraz Boga ukrytego i milczącego, który nie interweniuje w historię i nie ratuje swoich wiernych. Taki wizerunek Boga jest typowy dla poezji buntu i lamentu, która wyraża ludzkie cierpienie.

W zwrotce trzeciej i czwartej kontynuowana jest rozmowa z Bogiem. Postać mówiąca stawia Mu pytanie, czy słyszał modlitwy i czy pamięta oczy ojca, który błagał Go o zmiłowanie, a banderowców prosił o litość dla siebie i dla hańbionej przez nich córki. Użyta w tym pytaniu apostrofa „Panie” stanowi skróconą i bardziej intymną formę zwracania się do Boga, będącą świadectwem posłuszeństwa wobec Niego oraz uznawania Go za źródło miłosierdzia i łaski. Takiemu wizerunkowi Stwórcy w dalszej części strofy przeciwstawiony został obraz Boga głuchego na ludzkie modlitwy i nieczułego na ludzki los. W obliczu obojętności Boga pojawia się ironiczne stwierdzenie, że na błaganie ojca ukrzyżowanego na drzwiach, który nie może patrzeć na cierpienie poniżanej córki, w przewrotny sposób odpowiedzieli oprawcy, zadając mu ciosy bagnetami w oczy.

W strofach piątej i szóstej podmiot liryczny, nazywając Boga „Ojcem Świętym”, stawia mu pytanie, czy widział „Dzieci śliczne jak aniołki // Na sztachety powbijane”. Użyta tu apostrofa jest podniosłym zwrotem, używanym w modlitwie i liturgii. Podmiot liryczny zwraca się do Boga jako do Ojca, który otacza ludzi, a zwłaszcza dzieci, rodzicielską troską i opieką i który – podawszy pomocną dłoń – bezpiecznie prowadzi ich przez życie. Podmiot liryczny łączy ten wizerunek Boga z obrazem aniołków, które są symbolem czystości i niewinności. Także temu wizerunkowi przeciwstawiony zostaje obraz Stwórcy obojętnego na ludzkie cierpienie. Stąd też pojawia się podszyta ironią obawa, czy opuszczone przez Boga dzieci okrutnie pomordowane przez Ukraińców nie zagubią się w przestworzach i czy odnajdą do Niego drogę.

W zwrotkach siódmej, ósmej, a także dziewiątej podmiot literacki, posiłkując się apostrofą „Panie Świata”, zapytuje Boga, czy pamięta imiona pomordowanych na Wołyniu. Odwołując się do wizerunku Boga jako Władcy Świata i Sędziego sprawującego kontrolę nad historią i losem narodów, domaga się od Stwórcy sprawiedliwości i pamięci dla rodaków, którzy cierpieli i ginęli w imię Ojczyzny. Z wyrzutem zauważa, że Polska zapomniała o swych męczennikach i że niedługo na ich grobach nie będzie nawet miał kto zapalić świeczki.

4. Obrazowanie i symbolika

Tekst utworu Makowieckiego przynosi wstrząsające obrazy okrucieństwa Ukraińców i cierpienia ich ofiar. Obrazy te znamionuje zarówno silny ładunek emocjonalny, jak też bogata symbolika. Charakterystyczny jest też ich układ.

Pierwsza strofa – służąca wprowadzeniu tematu – ukazuje wizję palącej się wsi. Wizję tę tworzą obrazy „krwawej łuny” unoszącej się nad Wołyniem i krzyku mordowanych wydobywającego się z płonącej chaty. Tragizm sytuacji uwydatniony zostaje przez zaakcentowanie, że sprawcami mordu są sąsiedzi ofiar. Odzwierciedla to rzeczywistość pozaliteracką, albowiem faktycznie ofiarami rzezi często stawali się sąsiedzi zbrodniarzy. Niekiedy nawet były to osoby powiązane rodzinnie, przez co rzezie te obciążają ich sprawców znamieniem Kaina. Okrucieństwo zbrodni zostaje w utworze uwydatnione poprzez wysunięcie domniemania, że gdyby Bóg był w tym czasie na Wołyniu, to z pewnością zatrzymałby się i zapłakał nad ofiarami. Symbol płaczącego Boga należy odczytywać jako znak, że nawet Stwórca jest wstrząśnięty ogromem cierpień ofiar, a także jako wyraz Jego sprzeciwu wobec niesprawiedliwości i zła na świecie.

Trzecia zwrotka przynosi przepełnioną okrucieństwem scenę śmierci ojca, który – ukrzyżowany na drzwiach – staje się świadkiem brutalnego gwałtu dokonywanego przez Ukraińców na jego córce. Zanoszona przez niego prośba do Boga o zmiłowanie staje się dla zwyrodniałców pretekstem do okazania przewrotnie rozumianej litości, znajdującej wyraz w wydzganiu mu oczu. Bestialstwo zachowania sprawców wobec niewinnych ofiar zostaje podkreślone przez wprowadzenie porównania „Banderowcy – jak zwierzęta”, a także przez symboliczny wymiar ukrzyżowania ojca, umierającego ze słowami modlitwy na ustach. Ukrzyżowanie jako sposób zadawania śmierci, już nawet w starożytności uznawany – wedle słów Cycerona – za „najokrutniejszy i najpotworniejszy”, staje się w balladzie Makowieckiego nie tylko symbolem okrucieństwa oprawców, ale też – poprzez łatwo nasuwającą się analogię do śmierci Chrystusa – narzędziem uwznioślenia ofiar rzezi wołyńskiej.

Piąta strofa przedstawia obraz śmierci małych dzieci, nabijanych przez rezunów na sztachety płotów okalających wiejskie chaty. Piękno i niewinność ofiar uwypuklone zostały przez nawiązanie do symbolu aniołków.

Na uwagę zasługuje dobór bohaterów lirycznych ukazanych w środkowych strofach utworu. Bohaterowie ci są przedstawieni w sposób symboliczny i uniwersalny, nie mają indywidualnych cech ani imion. Symbolizują główne grupy ludności, które padły ofiarą banderowskiego ludobójstwa. W rzeczy samej bowiem mieszkający w kresowych wioskach starcy, kobiety i dzieci to grupy, które stały się dla bojówek UPA głównym wrogiem w walce o „samostijną” Ukrainę; dorośli mężczyźni na ogół byli w tym czasie wcielani do wojska, wywożeni na Sybir lub też na roboty przymusowe do Niemiec.

Końcowe strofy pieśni zawierają opis sytuacji po rzezi. Symboliczne staje się tu odwołanie się do słów hymnu narodowego. Okazuje się, że Ojczyzna, o której głoszą, że nigdy nie zaginie, „rozplynęła się w oddali”. Inny jeszcze symbol znakomicie oddaje losy pomordowanych Kresowian. Kształtowany jest on przez poruszający dwuwiersz: *Porastają chwastem zgliszcza // Groby toną w bujnej trawie*. Mamy tu do czynienia

z symbolem zdrady narodowej i lekceważenia pamięci o ofiarach ludobójstwa dokonanego przez ukraińskich nacjonalistów, czego świadectwem jest to, że do dziś nie znalazły one godnego pochówku. Do kwestii tych za chwilę będzie okazja powrócić.

5. Forma gatunkowa i kształt wersyfikacyjno-prozodyjny utworu

Utwór Lecha Makowieckiego wymyka się jednoznacznej kwalifikacji genologicznej. Pod względem gatunkowym – jak to wynika z wcześniejszych sugestii – najbliższy jest balladzie. Świadczą o tym następujące jego cechy:

- opowiada o niezwykłym i tragicznym wydarzeniu historycznym, które ma charakter dramatyczny i sensacyjny;
- nawiązuje do ludowej tradycji i kultury polskiej;
- ma formę wierszowaną;
- wprowadza narratora, który relacjonuje historię z perspektywy świadka, ofiary lub barda pamiętającego o minionych zdarzeniach;
- ukazuje bohaterów w sposób symboliczny i uniwersalny;
- tworzy nastrój smutku, żalu, buntu i oskarżenia, który podkreślają środki stylistyczne i muzyczne¹¹.

Istnieją jednakże pewne cechy, które pieśń Lecha Makowieckiego przybliżają do dumy historycznej. Ballada i дума (dumka) są gatunkami muzyki ludowej, przy czym ballada pochodzi z szeroko rozumianego obszaru kultury europejskiej, natomiast дума jest tradycyjnym gatunkiem muzycznym z Europy Środkowo-Wschodniej, głównie z Polski, Ukrainy i Rosji. Дума w większym jeszcze stopniu niż ballada koncentruje się na ważnych wydarzeniach historycznych, związanych z narodową historią i tradycją, a ponadto:

- wprowadza melancholijny nastrój;
- znamionuje się refleksyjnym stylem;
- koncentruje się tyleż na ukazywaniu wydarzeń historycznych, co na prezentacji związanych z nimi refleksji i uczuć (ballada jest bardziej dynamicznym opisem wydarzeń, natomiast дума historyczna to bardziej refleksyjna i poważna forma liryczna);
- częściej niż ballada wprowadza akcenty patriotyczne;
- pełni funkcję zarówno estetyczną, jak i edukacyjną, przekazując czytelnikom lub słuchaczom wiedzę o przeszłości narodu oraz budząc refleksje na temat jego losów¹².

11 Zob. np. J. Kleiner, J. Brzozowski, *Ballada*, [w:] *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, red. G. Gazda, S. Tynecka-Makowska, Kraków 2006, s. 66-69.

12 Zob. np. I. Opacki, *Duma*, [w:] *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, s. 185-187.

Zarówno ballady, jak i dumki są utworami podlegającymi instrumentalizacji, przy czym dumki tradycyjnie są grane na skrzypcach lub na skrzypcach i akordeonie (aczkolwiek bywają wykonywane również na innych niż skrzypce instrumentach strunowych), podczas gdy ballady mogą być wykonywane na różnych instrumentach, w tym na flecie czy – jak w wypadku pieśni Makowieckiego – na gitarze.

Bez względu na to, czy utwór Lecha Makowieckiego uznamy za balladę czy dumkę, należy zauważyć, że tekst tego utworu łatwo poddaje się instrumentalizacji ze względu na jego ukształtowanie wersyfikacyjno-prozodyjne. Jak widzieliśmy, składa się z dziewięciu strof czterowersowych. Wiersz jest ośmiozgłoskowcem ze średniówką po 4 sylabie, tworząc układ 8 (4 + 4). Odstępstwo od tego układu występuje sporadycznie – pojawia się w wersach: 3, 13, 30 i 35. Wiersz ma więc wyraźnie charakter sylabotoniczny, przyjmując – naturalny dla polszczyzny – tok trocheiczny.

Melodyjność utworu podkreślają dodatkowo rymy. Nie mają one jednolitego charakteru:

- rymy gramatyczne (np. Boże/porze) współwystępują z rymami niegramatycznymi (np. pamiętasz/zwierzęta), a w szczególności z rymami składanymi (nad nami/bagnetami, Wołynia/nie zaginie);
- rymom dokładnym (oddali/zapali) towarzyszą asonanse (chata/zapłakał) i konsonanse (trawie/postawić);
- rymy przeplatane współwystępują z rymami okalającymi.

Wskazana tu różnorodność rymów sprawia, że wiersz zachowuje melodyjność, a jednocześnie nie popada w monotonność i katorynkowość.

W warstwie muzycznej swoiście „kresowy” charakter utworu został zaakcentowany przez Lecha Makowieckiego poprzez świadome nawiązanie do układu rytmicznego pieśni *Żal za Ukrainą*, znanej też pod tytułem *Hej, sokoły*. Daje się to słyszeć zwłaszcza w orkiestralnej wersji utworu, wykonanej na koncercie zorganizowanym z okazji setnej rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości¹³. W ramach tej wersji w pieśń śpiewaną przez autora przy akompaniamencie Reprezentacyjnego Zespołu Artystycznego Wojska Polskiego bezpośrednio wplecione zostały dźwięki popularnej melodii autorstwa Macieja Kamińskiego (1734-1821)¹⁴.

13 L. Makowiecki, *Wołyń 1943*, YouTube.com 09.12.2017, <https://www.youtube.com/watch?v=qFn59-CPdVE> [dostęp: 8.08.2024].

14 M. Kamiński, *Żal za Ukrainą. Piosnka przypisana Wandzie Pudłowskiej*, Kijów 1875, wyd. B. Koreywo, Polona.pl 2024, <https://polona.pl/item-view/0031ca3b-efc7-4df5-ab1a-9567efoec6cb?page=0> [dostęp: 8.08.2024]. Autorstwo tekstu nie zostało ustalone. Według niepotwierdzonych opinii autorem tekstu był polsko-ukraiński poeta Tomasz Padura lub jeden z czołowych przedstawicieli „szkoły ukraińskiej” w polskiej poezji romantycznej – Józef Bohdan Zaleski.

6. Przesłanie ideowe i kontekst polityczny utworu

Głębokie przesłanie utworu i jego wyjątkowa aktualność wynikają z tego, że – jak sygnalizowaliśmy już wcześniej – utwór Lecha Makowieckiego w sposób przenikliwy uzmysławia, że Polacy pomordowani przez Ukraińców stali się we współczesnej Polsce po raz kolejny ofiarami zbrodni – zbrodni zapomnienia. Dodajmy na marginesie, że jest to punkt widzenia przyjmowany przez śp. ks. Tadeusza Isakowicza-Zaleskiego, który przywoływał słowa swego ojca¹⁵: „Kresowian zabito dwukrotnie, raz przez ciosy siekierą, drugi raz przez przemilczenie. A ta druga śmierć jest gorsza od tej pierwszej”¹⁶. Słowa te stanowią motto filmu *Wołyń* (2016) Wojciecha Smarzowskiego.

W rzeczy samej – ofiary mordów dokonanych ze szczególnym okrucieństwem przez ukraińskich nacjonalistów nie mają szczęścia do Historii. W okresie PRL-u tuszowano prawdę o ich męczeństwie, bo okazywało się wysoce niezręczne, że przedstawiciele jednego z narodów Związku Radzieckiego, kraju dźwigającego sztandar światowego pokoju, są odpowiedzialni za zbrodnię ludobójstwa popełnioną w okresie II wojny światowej i pierwszych latach powojennych. Po roku 1989 zniknęła cenzura, ale sytuacja się nie zmieniła. Do władzy w naszym kraju doszli ludzie ze środowiska Komitetu Obrony Robotników (KOR-u)¹⁷. Organizację tę tworzyli w znacznej mierze (choć nie wszyscy oczywiście) członkowie bierutowsko-bermanowskich elit. Stalinowcy i potomkowie stalinowców, którzy odsunięci zostali od władzy i przywilejów w roku 1956, wkroczyli do polityki w roku 1976 jako przedstawiciele tzw. demokratycznej opozycji¹⁸. Większość z nich pozostawała pod silnym wpływem politycznej doktryny redaktora paryskiej „Kultury”¹⁹ Jerzego Giedroycia, zaprzyjaźnionego z czołowym ideologiem OUN i UPA Dmytrem Doncowem²⁰ i utrzymującego częste kontakty z Ukraińcami osiadłymi w Mo-

---

15 Jan Zaleski (1926-1981) był świadkiem wymordowania około 150 Polaków w Korościatynie (pow. Buczacz, woj. tarnopolskie) na Podolu w nocy z 28 na 29 lutego 1944 r. Zob. T. Isakowicz-Zaleski, *Zagłada Korościatyna*. „Nim wstał świt, oni byli już u Boga”, Onet.pl 29.02.2016, <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/zaglada-korosciatynanim-wstal-swit-oni-byli-juz-u-boga/nlg327> [dostęp: 8.08.2024].

16 Ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski: *Kresowian zabito dwukrotnie*, rozm. przepr. I. Dańko, Plus.Gazetakrakowska.pl 14.10.2016, <https://plus.gazetakrakowska.pl/ks-tadeusz-isakowicz-zaleski-kresowian-zabito-dwukrotnie/ar/10736986> [dostęp: 8.08.2024].

17 Komitet Obrony Robotników (KOR) – polska organizacja opozycyjna 1976-1977, przekształcona w Komitet Samoobrony Społecznej „KOR” (KSS „KOR”) 1977-1981.

18 Zob. szerzej na ten temat M. i L. Jazownikowie, *Poza oficjalną wizję najnowszej historii Polski*, „Nad Odrą” 2011, nr 7-8, s. 76-79; http://ljazownik.pl/in1dex.php?option=com_content&view=article&id=90:poza-oficjaln-wizj-najnowszej-historii-polski&catid=51:artykuy&Itemid=79 [dostęp: 30.06.2015].

19 „Kultura” – polski miesięcznik wydawany na emigracji 1947-2000, początkowo w Rzymie, od 1948 r. w Maisons-Laffitte pod Paryżem.

20 W. Poliszczuk, „Kultura” paryska jako źródło zakłamania prawdy historycznej o zbrodniach OUN Bandery, [w:] idem, *Gorzka prawda. Cień Bandery nad zbrodnią ludobójstwa*, Warszawa 2006, s. 39-40.

nachium i Berlinie²¹. W świetle wspomnianej doktryny istniała konieczność zatarcia animozji między uchodźstwem polskim i ukraińskim w imię walki ze wspólnym wrogiem – Związkiem Sowieckim²². W późniejszym czasie doktryna ta, rozwijana głównie przez Juliusza Mieroszewskiego, była zorientowana na projekt wyjścia krajów Europy Wschodniej z sowieckiej strefy wpływów oraz ułożenia między nimi dobrych relacji. Rolą Polski miało być udzielanie pomocy Ukrainie, Litwie i Białorusi (tzw. narodom ULB) w ich dążeniu do uzyskania własnej państwowości, a także pojednanie i współpraca z tymi krajami. Giedroyc i Mieroszewski głosili, że niepodległość wschodnich sąsiadów Polski jest warunkiem naszej niepodległości²³.

Czołowe miejsce na łamach „Kultury” zajmowała kwestia relacji polsko-ukraińskich. Jednak sposób jej prezentacji (m.in.: relatywizacja zbrodniczej działalności OUN i UPA, odrzucanie tezy o banderowskim ludobójstwie i minimalizowanie winy zbrodniarzy, uznawanie ludobójstwa na Kresach za równorzędny konflikt zbrojny między Polakami i Ukraińcami, traktowanie nacjonalizmu ukraińskiego jako ideologii przede wszystkim antyrosyjskiej) świadczy o tym, że – jak stwierdził Bogumił Grott – miesięcznik Giedroycia był „advokatem interesów ukraińskich”²⁴. Wypracowana w środowisku paryskiej „Kultury” doktryna ULB nie tylko wychodziła naprzeciw oczekiwaniom powojennej diaspory ukraińskiej, a po roku 1990 apologetów OUN i UPA na Ukrainie, lecz również wywarła znaczny wpływ na politykę wschodnią III RP.

Po roku 1989 medium upowszechniającym polityczną doktrynę „Kultury”, a zarazem najbardziej zażartym wrogiem środowisk kresowych stała się „Gazeta Wyborcza”²⁵. W dzienniku tym, politycznie bliskim Platformie Obywatelskiej (a wcześniej Unii Wolności), o sprawach ukraińskich pisali głównie: Adam Michnik, Marcin Wojciechowski, Mirosław Czech i Paweł Smoleński. Warto dodać, że głównych współtwórców „Gazety

21 *Ibidem*, s. 51-52. W Monachium mieszkali m.in. Stepan Bandera i Jarosław Stečko, liderzy OUN na emigracji, w Berlinie – Bohdan Osadczyk.

22 Zob. np. J. Łobodowski, *Przeciw upiorom przeszłości*, „Kultura” 1952, nr 2-3 (52-53), s. 14-66; <https://staticnowyportal.kulturaparyska.com/attachments/20/5f/ca8d50cdaa18b87ea3b751a45ed45c2446333274.pdf> [dostęp: 9.12.2024]. Artykuł, w którym ludobójstwo wołyńsko-małopolskie autor nazwał „wzajemną rzezią” i uznał „winę obopólną” (s. 56-57), opatrzone przypisem: „Stanowisko J. Łobodowskiego w sprawie ukraińskiej, sprecyzowane w tym artykule – odpowiada poglądom zespołu «Kultury»” (*ibidem*, s. 14).

23 Zob. np. J. Mieroszewski, *Rosyjski kompleks Polski i obszar ULB*, „Kultura” 1974, nr 9 (324), s. 3-14; <https://staticnowyportal.kulturaparyska.com/attachments/96/37/b349e725c0750c2aab2586119594c2b8ae17465.pdf> [dostęp: 9.12.2024].

24 B. Grott, *Interpretacja stosunków polsko-ukraińskich w środowisku paryskiej „Kultury” i jej funkcja w latach po upadku komunizmu*, [w:] *Materiały i studia z dziejów stosunków polsko-ukraińskich*, red. B. Grott, Kraków 2008, s. 172.

25 Redaktor naczelny dziennika Adam Michnik przyznawał, że jego poglądy na relacje polsko-ukraińskie ukształtowały się pod wpływem „Kultury”: „Ja się czuję uczniem Jerzego Giedroycia [...]”. A. Michnik, *Moje marzenie: stwórzmy coś na kształt Beneluxu np. POLUKR LUB UKRPOL*, rozm. przepr. M. Romer, „Kurier Galicyjski” 2009, nr 17 (93), s. 4.

Wyborczej” – Michnika, Helenę Łuczywo, Ernesta Skalskiego, Edwarda Krzemienia, Ludwikę Wujec – zespalają wspólne, jak można by rzec, tradycje rodzinne. Wszyscy oni są potomkami członków bierutowsko-bermanowskiego establishmentu, wyłonionego ze środowiska żydowskich działaczy Komunistycznej Partii Polski (KPP) oraz Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy (KPZU), odbywających w czasie II Rzeczypospolitej wieloletnie kary więzienia za działalność antypolską²⁶. Należy podkreślić, że KPZU w okresie międzywojennym współpracowała z OUN, bo choć różniły się pod względem ideologicznym, to łączyła je nienawiść do wspólnego wroga, którym była suwerenna Polska²⁷.

Przez cały okres funkcjonowania III Rzeczypospolitej liczne środowiska polityczne i opiniotwórcze dołożyły wiele starań, aby prawdę o ludobójstwie wołyńsko-małopolskim wyrugować z pamięci historycznej Polaków i przekonywać ich, że w imię pojedynania i dobrosąsiedzkich stosunków powinni uszanować prawo Ukraińców do uznawania członków OUN i UPA za bohaterów narodowych²⁸. Tymczasem na Ukrainie od lat trwa i, co więcej, nasila się gloryfikacja zbrodniczych organizacji oraz ich liderów²⁹. Istotnym momentem tego procesu było przyjęcie przez ukraiński parlament 9 kwietnia 2015 roku ustawy *O statusie prawnym i uczczeniu pamięci uczestników walk o niepodległość Ukrainy w XX wieku*³⁰ (jedna z czterech ustaw związanych z polityką pamięci). Stało się to

---

26 Szerzej na ten temat: L. Jazownik, *Jak uczyć o tragedii Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej?*, [w:] *Kresy – wczoraj, dziś, jutro*, red. T. Skoczek, Warszawa 2016, s. 89-111. Zob. też: https://static.goout.cloud/muzeumniepodlegloscipl/2022/12/32dfef5f-154_kresy-wczoraj.pdf [dostęp: 8.08.2024].

27 Zob. M.Ł. Majewski, *Ukraińscy komuniści i nacjonalisci przeciw Polsce*, rozm. przepr. T. Plaskota, Isakowicz.pl 25.02.2015 (źródło: „Nasza Polska”), <https://isakowicz.pl/ukrainscy-komunisci-i-nacjonalisci-przeciw-polsce/> [dostęp: 8.08.2024]. Marcin Łukasz Majewski jest autorem książki *Wołyń: komunizm, nacjonalizm, terrorizm. Wojewoda wołyński wobec ukraińskich organizacji terrorystycznych na Wołyniu w latach 1928-1938* (Warszawa 2014), która w 2014 r. otrzymała Nagrodę Historyczną Klio II stopnia w kategorii autorskiej.

28 Przekonanie to, w różnych kontekstach, pojawiało się w wypowiedziach przedstawicieli mediów, nauki i polityki. Niedawno takie opinie wygłosili przedstawiciele Instytutu Pamięci Narodowej. Zob. np. *Historyk z IPN o UPA: Ukraińcy mają prawo wybierać sobie bohaterów* [Grzegorz Motyka w rozmowie z Polsat News], RP.pl 10.07.2023, <https://www.rp.pl/kraj/art38716611-historyk-z-ipn-o-upa-ukraincy-maja-prawo-wybiac-sobie-bohaterow> [dostęp: 8.08.2024]; *Prezes IPN: UPA była organizacją zbrodniczą; swoich bohaterów Ukraińcy mają jednak prawo wybrać sami* [Karol Nawrocki w TV Republika], WNP.pl 11.07.2023, <https://www.wnp.pl/parlamentarny/wydarzenia/prezes-ipn-upa-byla-organizacja-zbrodnicza-swoich-bohaterow-ukraincy-maja-jednak-prawo-wybrac-sami,730599.html> [dostęp: 8.08.2024].

29 Ponieważ jest to zagadnienie znacznie wykraczające poza tematykę artykułu, ograniczymy się w tym miejscu do jednego tylko faktu. Szerzej na ten temat pisał m.in. J. Kordas, *Oceny OUN-UPA na Ukrainie i w Polsce w latach 1991-2015*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate et Educatione Civili” 2016, nr 6, s. 42-72; idem, *Polska – Ukraina: polityka historyczna w latach 2015-2017*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate et Educatione Civili” 2017, nr 7, s. 197-234.

30 Wnioskodawcą był deputowany Jurij Szuchewycz, syn dowódcy UPA Romana Szuchewycza. Ustawy podpisał prezydent Petro Poroszenko 15.05.2015.

w drugim dniu oficjalnej wizyty prezydenta Bronisława Komorowskiego w Kijowie, kilka godzin po jego przemówieniu do ukraińskich deputowanych. Wspomniana ustawa m.in. nadaje oficjalny status OUN i UPA, ich członków uznaje za bojowników o niepodległość Ukrainy i przewiduje (także dla cudzoziemców) sankcje karne za ich lekceważenie lub negowanie celowości ich walki. Efektem wprowadzonych przepisów jest uniemożliwienie obiektywnej (naukowej) dyskusji o działalności OUN i UPA, zablokowanie możliwości ukarania sprawców zbrodni oraz upamiętnienia ofiar, a także podporządkowanie ukraińskich mediów, oświaty i wychowania ideologii nacjonalistycznej.

Jak stwierdził Włodzimierz Bonusiak: „Wszystkie ustawy mają jednoznaczny wydźwięk: rehabilitują UPA i OUN, ludobójcy według nich stają się bohaterami, a kto będzie podważał ich zasługi, może zostać ukarany 10 latami więzienia”³¹. Polskie mass media początkowo nie zajęły się szerzej wspomnianymi ustawami i tylko nieliczni publicyści wskazywali na możliwe konsekwencje nowych przepisów oraz krytykowali postawę polskich elit i mediów³². Krańcowo odmienne stanowiska zajęli dwaj znani historycy. Profesor Stanisław Nicieja stwierdził dobitnie:

Jeżeli polski prezydent w ukraińskim parlamencie jednoznacznie staje po stronie Ukrainy, za co przecież ponosimy koszty polityczne i gospodarcze, i ten sam parlament zaraz potem przyjmuje uchwałę gloryfikującą UPA i OUN, należy to traktować jako policzek wymierzony państwu polskiemu³³.

Z kolei doradca prezydenta RP prof. Tomasz Nałęcz usiłował zbagatelizować całą sytuację oraz usprawiedliwić postawę strony ukraińskiej:

Dzisiejsza emancypująca się Ukraina szuka swojej tożsamości, dlatego idealizuje swoją przeszłość, to naturalne. Pamiętajmy, że Ukraina to nasz sąsiad i przyjaciel, dlatego przede wszystkim powinniśmy z nią rozmawiać³⁴.

Ostatecznie Internet i prasa stały się miejscem ostrej krytyki ustawy gloryfikującej OUN-UPA. Bezkompromisowe stanowisko zajęły środowiska narodowe i kresowe³⁵. Sytuację starał się łagodzić prezydent Komorowski³⁶ oraz rząd PO-PSL³⁷. Obozowi

31 W. Bonusiak, *Stosunki polsko-ukraińskie po Euromajdanie*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2015, nr 2 (12), s. 133.

32 *Ibidem*. Zob. np.: K. Pilawski, *Bandera na cokole Lenina*, „Przegląd” 2015, nr 17, s. 14-17; idem, *Przyjaźń polsko-ukraińska pod banderowską flagą*, „Przegląd” 2015, nr 18, s. 9-11; J. Domański, *Polityka na grobach Wołynia*, „Przegląd” 2015, nr 17, s. 4.

33 K. Pilawski, *Bandera na cokole Lenina*, s. 16.

34 *Ibidem*.

35 Zob. np. A. Zapalowski, *Polityka wobec Ukrainy wymaga weryfikacji*, rozm. przepr. M. Kamieniecki, *Kresy.pl* 19.05.2015 (źródło: „Nasz Dziennik”), <https://kresy.pl/publicystyka/polityka-wobec-ukrainy-wymaga-weryfikacji/> [dostęp: 8.08.2024].

36 *Komorowski: Powinniśmy zrozumieć politykę historyczną Ukraińców*, *Kresy.pl* 28.04.2015 (na podst. wywiadu w „Dzienniku Gazecie Prawnej”), <https://kresy.pl/wydarzenia/komorowski-powinniśmy-starac-sie-zrozumiec-polityke-historyczna-ukraincow/> [dostęp: 8.08.2024].

37 Zob. J. Kordas, *Oceny OUN-UPA na Ukrainie i w Polsce...*, s. 61.

władzy przyszła w sukurs „Gazeta Wyborcza”. Jej publicysta Mirosław Czech (były sekretarz generalny Unii Wolności, członek władz Związku Ukraińców w Polsce) dowodził, że ukraińskie ustawy nie są skierowane przeciwko Polakom³⁸. W podobnym tonie na antenie TVN24 wypowiedział się Paweł Kowal (z partii Polska Razem)³⁹. W środowisku politycznym na zdecydowane potępienie ustawy honorującej UPA, jak też na krytykę braku reakcji prezydenta Komorowskiego oraz manipulacje „Gazety Wyborczej” zdobył się Sojusz Lewicy Demokratycznej. Jej lider Krzysztof Gawkowski stwierdził: „Pojednanie, o którym mówił prezydent, jest pożądane, ale to pojednanie musi być oparte o prawdę, o prawdę historyczną. [...] postępowanie Bronisława Komorowskiego to obraza dla ofiar zbrodni wołyńskiej”⁴⁰.

Pokrótkie przypomniane okoliczności przyjęcia w ukraińskim parlamencie ustawy gloryfikującej OUN i UPA, jej treść oraz jej recepcja w Polsce świadczą o głębokim konflikcie pamięci polskiej i ukraińskiej dotyczącej Wołynia, ukazują iluzoryczność wcześniejszych gestów pojednawczych, neglżują słabość polskiej polityki wschodniej oraz koniunkturalizm i polityczną poprawność polskich elit. Tradycja OUN-UPA od dekady jest prawnie usankcjonowanym elementem ukraińskiej tożsamości i ani protesty (nieczęste i niezbyt głośne) polskich i żydowskich dyplomatów i historyków⁴¹, ani deklaracje, że „Ukraina z Banderą do Europy nie wejdzie”⁴², nie robią na ukraińskich władzach żadnego wrażenia.

Dążenie do wyciszenia prawdy o banderowskim ludobójstwie weszło w nową fazę wówczas, gdy po inwazji 24 lutego 2022 roku Rosji na Ukrainę pojawiły się głosy o możliwości, a nawet konieczności integracji Polski z Ukrainą. Opinie tego rodzaju wygłaszali prezydenci obu państw, polscy politycy i publicyści. Nad kwestiami histo-

38 M. Czech, *To nie jest wymierzone w Polskę*, „Gazeta Wyborcza” 11-12.04.2015, s. 2.

39 Kowal: *Ustawa o UPA nie była „policzkiem” dla Polski*, Wprost.pl 13.04.2015, <https://www.wprost.pl/502323/kowal-ustawa-o-upa-nie-byla-policzkiem-dla-polski.html> [dostęp: 8.08.2024].

40 „Ukraińska ustawa ws. UPA to policzek dla Polski”, Interia.pl 12.04.2015, <https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-ukrainska-ustawa-ws-upa-to-policzek-dla-polski,nId,1715221> [dostęp: 8.08.2024]. Zob. też: L. Miller, *Sława Ukrainie!*, Se.pl 15.04.2015, <https://polityka.se.pl/wiadomosci/slawka-ukrainie-leszek-miller-o-nocnych-wilkach-aa-iUcA-75CC-1Wjs.html> [dostęp: 8.08.2024].

41 Zob. np. IPN: *ukraińska gloryfikacja Romana Szuchewycza uwłacza pamięci ofiar UPA*, Dzieje.pl 11.03.2021, <https://dzieje.pl/wiadomosci/ipn-ukrainska-gloryfikacja-romana-szuchewycza-uwlacza-pamieci-ofiar-upa> [dostęp: 8.08.2024]. Na temat postawy Żydów wobec udziału Ukraińców w Holocauście zob. M. Jazownik, L. Jazownik, *Dzieci gorszego Jahwe. Ofiary ukraińskich nacjonalistów w żydowskiej polityce pamięci*, [w:] *Polska i Ukraina. Pomiędzy historią, polityką i ideologią. Studia ofiarowane Profesorowi dr. hab. Czesławowi Partaczowi z okazji jego siedemdziesiątych urodzin i czterdziestopięciolecia pracy twórczej*, red. B. Polak, Koszalin 2024, s. 371-398.

42 Zob. np.: *Kaczyński o Ukrainie: z Banderą do Europy nie wejdzie*, PolsatNews.pl 7.02.2017, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2017-02-07/kaczynski-o-ukrainie-z-bandera-do-europy-nie-wejdzie/> [dostęp: 8.08.2024]; *Kosiniak-Kamysz: Ukraina nie wejdzie do UE, jeżeli nie rozwiąże sprawy Wołynia*, RP.pl 2.10.2024, <https://www.rp.pl/polityka/art41234351-kosiniak-kamysz-ukrainie-nie-wejdzie-do-ue-jezeli-nie-rozwiaze-sprawy-wolynia> [dostęp: 8.10.2024].

rycznymi zazwyczaj przechodzili do porządku dziennego, a niekiedy – poza nielicznymi wyjątkami – przedstawiali je w wersji uproszczonej i tendencyjnej.

Po raz pierwszy bodaj pomysł połączenia obu państw pojawił się 12 kwietnia 2022 roku podczas panelu dyskusyjnego *Europa w poszukiwaniu przywództwa*. Apel Władysława Kosiniaka-Kamysza (prezesa Polskiego Stronnictwa Ludowego) dotyczący utworzenia **unii polsko-ukraińskiej** przyjęli z aprobatą wszyscy dyskutanci, reprezentujący różne partie i środowiska: pomysłodawca i organizator wydarzenia Zygmunt Berdychowski (założyciel Fundacji Instytut Studiów Wschodnich), Maciej Gdula (Nowa Lewica), Jarosław Gowin (prezes Porozumienia), Czesław Bielecki (opozycjonista w PRL-u, poseł na Sejm III kadencji), Cezary Przybylski (Marszałek Województwa Dolnośląskiego)⁴³. Wszyscy uznali również, że trudna historia obu narodów traci na znaczeniu w związku z koniecznością integracji w obliczu rosyjskiej agresji. Powoływali się przy tym na słowa prezydenta Ukrainy o potrzebie powstania unii polsko-ukraińskiej. Chodziło o słowa Zełenskiego zawarte w jego zdalnym wystąpieniu podczas zgromadzenia posłów i senatorów 11 marca 2022 roku: „Walczymy razem, bo mamy siły. Razem jest nas 90 mln. Razem możemy wszystko. Jest to historyczna misja Polski i Ukrainy, być liderami, być razem, wyciągnąć Europę z przepaści i zagrożenia”⁴⁴.

Prezydent Polski 3 maja 2022 roku w okolicznościowym przemówieniu wyraził nadzieję, że Ukraina:

[...] będzie na dziesięciolecia, a daj Boże i na stulecia, państwem bratnim dla Rzeczypospolitej, pomiędzy którym a nami, Polską – jak, mam nadzieję, proroczo powiedział Prezydent Wołodymyr Zełenski – **nie będzie granicy; że tej granicy faktycznie nie będzie; że będziemy żyli razem na tej ziemi, odbudowując się i budując swoje wspólne szczęście i wspólną siłę**, która pozwoli się oprzeć każdemu niebezpieczeństwu, a którą każdy będzie się bał w przyszłości zaatakować i będzie się bał jej zagrozić⁴⁵.

22 maja 2022 roku Andrzej Duda, przemawiając przed Radą Najwyższą Ukrainy, stwierdził, że w nowych okolicznościach potrzebny jest „nowy polsko-ukraiński traktat o dobrym sąsiedztwie”, a zwracając się do prezydenta Ukrainy, przypomniał: „Sam

---

43 *Politycy z różnych opcji zgodnie: „Opowiadamy się za unią polsko-ukraińską”*, Wprost.pl 13.04.2022, <https://www.wprost.pl/kraj/10686649/czas-na-unie-polskoukraińska-politycy-nie-maja-watpliwosci.html> [dostęp: 15.11.2024]; *Opowiadamy się za unią Polsko-Ukraińską – wspólna deklaracja polskich elit politycznych*, PAP.pl 14.04.2022, <https://www.pap.pl/mediaroom/1157095%2COpowiadamy-sie-za-unia-polsko-ukraińska-wspólna-deklaracja-polskich-elit> [dostęp: 15.11.2024].

44 *Wołodymyr Zełenski do Polaków: razem jest nas 90 milionów. Wyciągniemy Europę z przepaści i zagrożenia*, WP.pl 11.03.2022, <https://wiadomosci.wp.pl/wolodymyr-zełenski-do-polakow-razem-jest-nas-90-milionow-wyciągniemy-europe-z-przepasci-i-zagrozenia-6746182914017888a> [dostęp: 15.11.2024].

45 *Wystąpienie Prezydenta podczas uroczystości na placu Zamkowym 3 maja 2022*, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-prezydenta-podczas-uroczystosci-naplacu-zamkowym,53158> [dostęp: 15.11.2024], podkreśl. M.J., L.J.

mówiłeś, że jest nas razem ponad 80 milionów i że razem jesteśmy silniejsi. Nie wolno nam tej szansy zmarnować⁴⁶. Następnego dnia publicysta „Dziennika Gazety Prawnej” Zbigniew Parafianowicz wyjaśniał, że prezydentowi chodziło o umowę Polska-Ukraina wzorowaną na traktacie elizejskim podpisanym przez Francję i Niemcy w 1963 roku⁴⁷. Wkrótce w przestrzeni medialnej pojawiła się o wiele dalej idąca wersja tego pomysłu. 6 czerwca 2022 roku na prorządowym portalu wPolityce.pl analityk spraw wschodnich Marek Budzisz stwierdził, że należy „zacząć myśleć o deklaracji ideowej zapowiadającej powołanie **polsko-ukraińskiego państwa federacyjnego**, które może ziścić się za lat 10, ale już dziś powinno porządkować naszą i ukraińską politykę⁴⁸. 18 czerwca 2022 roku możliwość integracji obu państw rozważał w rozmowie z „Polska. Times” doradca prezydenta RP prof. Andrzej Zybertowicz: „Zastanawiam się, czy koncepcja jakiejś **unii polsko-ukraińskiej albo Rzeczypospolitej wielu narodów** nie mogłaby być wspaniałą przygodą dla pokolenia młodych ludzi. To jest wyzwanie o wiele ambitniejsze niż włączenie się Polski do przecież już gotowych organizmów, jakim jest NATO i Unia⁴⁹. Słowa te wywołały burzę w mediach społecznościowych⁵⁰. W krytycznych komentarzach najczęściej uznawano pomysł unii za szkodliwą utopię lub pożywkę dla rosyjskiej propagandy. Negatywnie zareagowali przedstawiciele prasy konserwatywnej⁵¹ i lewicowej⁵². Komentatorzy skupiali się niemal wyłącznie na współczesnych kontekstach tego pomysłu. Kontekst historyczny szerzej uwzględniła publicystka związana ze środowiskiem narodowym Katarzyna Treter-Sierpińska. W swojej analizie artykułu Budzisz zamięściła ważne spostrzeżenia:

---

46 Wystąpienie Prezydenta RP przed Radą Najwyższą Ukrainy 22 maja 2022, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-prezydenta-rp-przed-rada-najwyzsza,54083> [dostęp: 15.11.2024].

47 Z. Parafianowicz, *Polsko-ukraiński traktat elizejski BIS*, GazetaPrawna.pl 23.05.2022, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8423534,duda-kijow-spotkanie-wolodymyr-zelenski-porozumienie.html> [dostęp: 24.05.2022].

48 M. Budzisz, *Pora na postawienie kwestii polsko-ukraińskiego państwa federacyjnego*, wPolityce.pl 6.06.2022, <https://wpolityce.pl/swiat/601592-kwestia-polsko-ukraińskiego-panstwa-federacyjnego> [dostęp: 15.11.2024], podkreśl. M.J., L.J.

49 Prof. Zybertowicz: – *Konstrukcja demokracji liberalnej jest dalece zawodna*, rozm. przepr. A. Willma, Pomorska.pl 18.06.2022, <https://pomorska.pl/prof-zybertowicz-konstrukcja-demokracji-liberalnej-jest-dalece-zawodna/ar/c1-16438715> [dostęp: 15.11.2024], podkreśl. M.J., L.J.

50 Zob. M. Wróblewski, *Burza po wypowiedzi doradcy prezydenta. „To niebezpieczne słowa. Propaganda Kremla to wykorzystuje”*, WP.pl 20.06.2022, <https://wiadomosci.wp.pl/burza-po-wypowiedzi-doradcy-prezydenta-to-niebezpieczne-slowa-propaganda-kremla-to-wykorzystuje-6781866122599328a> [dostęp: 15.11.2024].

51 Zob. np. Ł. Warzecha, *Groźne wizje federacji*, RP.pl 7.06.2022, <https://www.rp.pl/opinie-polityczno-spoleczne/art36471771-lukasz-warzecha-grozne-wizje-federacji> [dostęp: 15.06.2022].

52 Zob. np. P. Wójcik, *Dlaczego fantazje o unii polsko-ukraińskiej można włożyć między bajki*, KrytykaPolityczna.pl 22.06.2022, <https://krytykapolityczna.pl/gospodarka/unia-polsko-ukraińska-prawica-ue/> [dostęp: 15.11.2024].

[...] zastanówmy się nad tym, jak miałyby funkcjonować państwo federacyjne, w którym naród w jednym kraju związkowym czci autorów i wykonawców ludobójstwa na narodzie w drugim kraju związkowym. Jeśli ktoś liczy na to, że dzięki państwu federacyjnemu Ukraina porzuciłaby swoich bohaterów, to jest skrajnie naiwny. Prędzej Polacy zostaną zmuszeni do akceptacji banderyzmu niż Ukraińcy do jego odrzucenia. Przecież już dziś przypomnienie w Polsce o Rzezi Wołyńskiej jest stygmatyzowane jako „ruska propaganda”. Pomnik autorstwa Andrzeja Pityńskiego, pokazujący jak wyglądało ukraińskie ludobójstwo na Polakach, nadal leży w magazynie. A w ukraińskich miastach mordercy Polaków mają swoje pomniki i ulice. To jak ma być w tym państwie federacyjnym? Ma być Polska banderowska?⁵³

Koncepcja unii zaprzętała także uwagę obserwatorów zagranicznych. 26 marca 2023 roku słowacki politolog Dalibor Roháč (American Enterprise Institute) na łamach amerykańskiego dwumiesięcznika „Foreign Policy” przedstawił koncepcję utworzenia **federacji lub konfederacji polsko-ukraińskiej**⁵⁴. Także i ten autor, mimo że dla swej idei przywoływał argumenty historyczne (od unii w Krewie poczynając), przemilczał kwestię ukraińskiego ludobójstwa na Polakach, skupił się natomiast na korzyści płynącej z zawarcia unii z Polską dla Ukrainy, jaką byłoby dla niej niemal natychmiastowe wejście do UE i NATO⁵⁵.

W roku 2023 prezydenci Polski i Ukrainy nadal utrzymywali, że w przyszłości dojdzie do ścisłej integracji obu państw. Prezydent Duda, witając Zełenskiego 5 kwietnia 2023 roku na Polsko-Ukraińskim Forum Gospodarczym, stwierdził:

Mamy nadzieję, że fizycznej granicy między Polską a Ukrainą po tej wojnie nie będzie. Zwłaszcza wtedy, kiedy Ukraina stanie się częścią Unii Europejskiej. Że zwykli ludzie, kiedy będą przejeżdżali z Ukrainy do Polski, z Polski do Ukrainy, nie będą w ogóle widzieli, gdzie ta granica kiedyś była. Poznają ją jedynie po stojących gdzieś z boku budynkach, w których kiedyś były kontrole graniczne⁵⁶.

Słowa te doprecyzował prezydent Zełenski na Twitterze: **„W przyszłości między naszymi narodami nie będzie granic: politycznych, ekonomicznych i – co bardzo**

53 K. Treter-Sierpińska, *Polska banderowska?*, wPrawo.pl 8.06.2022, <https://wprawo.pl/katarzyna-ts-polska-banderowska/> [dostęp: 15.09.2024].

54 D. Roháč, *Czas przywrócić unię polsko-litewską*, Pressglobal.pl 29.03.23 (źródło: <https://foreignpolicy.com/2023/03/26/its-time-to-bring-back-the-polish-lithuanian-union/>), <https://pressglobal.pl/Fakty/czas-przywrocic-unie-polsko-litewska> [dostęp: 8.08.2024]. Zob. też: „Foreign Policy”: *Polska i Ukraina powinny stworzyć wspólne państwo*, oprac. P. Kozłowski, Dziennik.pl 27.03.2023, <https://gospodarka.dziennik.pl/news/artykuly/8688844.polska-ukraina-wspolne-panstwo.html> [dostęp: 8.08.2024].

55 Zob. P. Fritz, *Czy Polska próbuje wprowadzić Ukrainę do UE tylnymi drzwiami (analiza)*, Onet.pl 29.04.2023 (źródło: „Die Welt”), <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/czy-polska-probuje-wprowadzic-ukraine-do-ue-tylnymi-drzwiemi-analiza/6qw2j3z> [dostęp: 8.08.2024].

56 *Wystąpienie podczas Polsko-Ukraińskiego Forum-Gospodarczego*, Prezydent.pl 5.04.23, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-podczas-polskoukraińskiego-forumgospodarczego,66703> [dostęp: 8.08.2024]; podkreśl. M.J., L.J.

ważne – historycznych⁵⁷. Oznacza to w praktyce, że przewiduje się położenie prawdy o ukraińskim ludobójstwie na ołtarzu fałszywie pojmowanego „pojednania”.

Przedstawiając najnowsze pomysły unii polsko-ukraińskiej, warto przywołać wcześniejszą opinię na ten temat innego „wizjonera”. Oto słowa Adama Michnika wypowiedziane do Ukraińców zaledwie kilkanaście lat temu w Stanisławowie:

Marzę, byśmy potrafili razem zbudować coś wspólnego. Jeżeli zrobilibyśmy **wspólny twór państwowy, coś na kształt Beneluxu – na przykład POL-UKR lub UKR-POL**, to będziemy państwem, z którym będzie musiał się liczyć każdy i na Wschodzie i na Zachodzie. To jest olbrzymia szansa. Oczywiście ona nie jest na jutro, ona jest na „za jakiś czas”, ale ona jest realna⁵⁸.

I pomyśleć, że dziś za mówienie o „Ukropolu” czy – jak sugeruje europoseł Grzegorz Braun – „Ukropolinie”⁵⁹ można być posądzonym o szerzenie dezinformacji i antyukraińskiej propagandy oraz stosowanie mowy nienawiści⁶⁰.

Opisane tu w sposób wycinkowy uwarunkowania polityczne sprawiły, że tzw. wolne i demokratyczne państwo polskie za sprawą okrągłostołowych elit okazało się łaskawsze dla banderowców i ich apologetów niż dla Kresowian i ich potomków. Brzmi to niewiarygodnie, ale niestety stanowi gorzką prawdę o naszym kartonowym państwie i jego skompromitowanych politykach. Aby się o tym przekonać, wystarczy wziąć pod uwagę kilka kwestii.

Kwestia pierwsza. Polska nie może doczekać się zgody władz ukraińskich na uczciwe ekshumacje i godne pochówki polskich ofiar rzezi wołyńsko-małopolskiej. Tymczasem prawo do pochówku, wiążące się z kultem zmarłych oraz pamięcią o nich, leży u fundamentów europejskiej cywilizacji, jest obecne w tradycji greckiej i rzymskiej, religii chrześcijańskiej i żydowskiej. O jego szczególnym znaczeniu świadczy choćby to, że jest ono centralnym problemem arcydzieła dramaturgii światowej – *Antygony* Sofoklesa. Nie ma w Europie państwa, które zabraniałoby dokonywania ekshumacji i pochówków.

---

57 Prezydent Duda: pomiędzy Polską i Ukrainą „nie będzie granic”. O co chodzi?, PCh24.pl 5.04.2023 (źródło: PAP), <https://pch24.pl/prezydent-duda-pomiedzy-polska-i-ukraina-nie-bedzie-granic-o-co-chodzi/> [dostęp: 8.08.2024]; podkreśl. M.J., L.J.

58 A. Michnik, *Moje marzenie: stwórzmy coś na kształt Beneluxu np. POLUKR LUB UKRPOL*, rozm. przepr. M. Romer, „Kurier Galicyjski” 2009, nr 17 (93), s. 4, podkreśl. M.J., L.J.

59 Zob. np.: *Oświadczenie Grzegorza Brauna: Ukropolin już oficjalnie? Ambasador Kijowa w Warszawie zapowiedział*, YouTube.com 8.02.2024, https://www.youtube.com/watch?v=4JV_B1QB6Ro [dostęp: 10.12.2024]; G. Braun [wypowiedź na posiedzeniu Sejmu 22.02.2024], <https://www.sejm.gov.pl/Sejm10.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=6&dzien=2&wyp=167> [dostęp: 10.12.2024].

60 Zob. np.: *Polscy politycy i posłowie nadal powielają antyukraińską propagandę*, WirtualneMedia.pl 22.02.2023, <https://www.wirtualnemedia.pl/arttykul/polscy-politycy-poslowie-powielaja-antyukrajnska-propaganda-srodowiska-konfederacja> [dostęp: 10.12.2024]; *Rzekoma ukrajinizacja i powstanie „Ukropolu” – czyli mowa nienawiści i dezinformacja*, Tokfm.pl 25.03.2023, <https://audycje.tokfm.pl/podcast/137709,Rzekoma-ukrainizacja-i-powstanie-Ukropolu-czyli-mowa-nienawisci-i-dezinformacja> [dostęp: 10.12.2024].

Naszym politykom to nie przeszkadza. Nie oglądając się na łamanie przez Ukraińców podstawowych praw człowieka i przymykając oczy na kwitnący na Ukrainie kult banderowskich zbrodniarzy, stali się czołowymi w świecie orędownikami wejścia Ukrainy do Unii Europejskiej oraz NATO. Ogłosili się sługami narodu ukraińskiego⁶¹, mimo wielu różnego rodzaju upokorzeń nie żałują pieniędzy polskiego podatnika na pomoc Ukraińcom. Co więcej, hojnie rozdają Ukraińcom polskie obywatelstwo⁶², a ich przywódcom i politykom polskie odznaczenia. Najwyższym polskim odznaczeniem – Orderem Orła Białego – uhonorowani zostali krzewiący kult Bandery prezydenci: Wiktor Juszczenko (2005), Petro Poroszenko (2014) i Wołodymyr Zełeński (2023); wysokie polskie odznaczenie, Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej, otrzymali również m.in. kontrowersyjni ambasadorowie Ukrainy Andrij Deszczycia (2022) i Wasyl Zwarycz (2024).

Nasi politycy nie próbują nawet warunkować swego wsparcia od postawy wschodnich sąsiadów. Wystarczy im uzyskanie możliwości wykonywania jedynie symbolicznych (w istocie żałosnych w swej wymowie) gestów, np. składania kwiatów w polu ukraińskiego zboża⁶³ lub przy krzyżu zrobionym z przydrożnych patyków⁶⁴. Jako wielki sukces dyplomatyczny odtrąbiono uzyskanie pozwolenia na prace poszukiwawcze w jednej wiosce na Podolu, które natychmiast przerwano, gdy odsłonięto szczątki pomordowanych kobiet i dzieci⁶⁵.

Kwestia druga. Dążenie do blokowania inicjatyw służących upamiętnianiu polskich ofiar ukraińskiego ludobójstwa nie tylko spowodowało do poziomu farsy ideę

---

61 „*Jesteśmy sługami narodu ukraińskiego*”. *Kompromitująca deklaracja rzecznika MSZ*, PCh24.pl 29.03.2022, <https://pch24.pl/jestesmy-slugami-narodu-ukrainskiego-kompromitujace-stwierdzenie-rzeczniaka-msz/> [dostęp: 10.09.2024].

62 I. Kacprzak, *Rekordowa liczba cudzoziemców z polskim obywatelstwem. Najwięcej Ukraińców*, RP.pl 25.04.2023, <https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art38386201-rekordowa-liczba-cudzoziemcow-z-polskim-obywatelstwem-najwiecej-ukraincow> [dostęp: 10.09.2024]; E. Diaczkow, *20 tys. Ukraińców ma obywatelstwo polskie. Niektórzy zagłosują po raz pierwszy*, Gazeta.pl 13.10.2023, <https://ukrayina.pl/polish/7,190250,30293388,20-tys-ukraincow-ma-obywatelstwo-polskie-niektorzy-zaglosuja.html> [dostęp: 10.09.2024].

63 *W 75. rocznicę rzezi wołyńskiej Prezydent oddał cześć pomordowanym*, Prezydent.pl 8.07.2018, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/w-75-rocznice-rzezi-wozynskiej-prezydent-na-ukrainie-oddaje-czesc-pomordowanym-rodakom,3047> [dostęp: 10.09.2024].

64 T. Waleński, *Premier na Wołyniu. „Wbił w ziemię krzyż z dwóch patyków”*, WP.pl 7.07.2023, <https://wiadomosci.wp.pl/premier-na-wozyniu-wbil-w-ziemie-krzyz-z-dwoch-patykow-6916995114171232a> [dostęp: 10.09.2024]; J. Mielnik, *Koncertowo zmarnowana szansa na załatwienie sprawy Wołynia. „Przyklek był, znicze zapalone, temat odhaczony”*, Wprost.pl 10.11.2023, <https://www.wprost.pl/polityka/11300818/koncertowo-zmarnowana-szansa-na-zalatwienie-sprawy-wozynia-przyklek-byl-znicze-zapalone-temat-odhaczony.html> [dostęp: 10.09.2024]; K. Sikora, *Dlaczego prezydent Andrzej Duda nic nie zrobił w sprawie Wołynia*, RP.pl 10.11.2023, <https://www.rp.pl/publicystyka/art38718451-kamil-sikora-dlaczego-prezydent-andrzej-duda-nic-nie-zrobil-w-sprawie-wozynia> [dostęp: 10.09.2024].

65 K. Gędek, *Nie mów o Puźnikach. Ofiary zbrodni UPA nie zostaną pochowane?*, PCh24.pl 10.07.2024, <https://pch24.pl/nie-mow-o-puznikach-ofiary-zbrodni-upa-nie-zostana-pochowane/> [dostęp: 10.07.2024].

ekshumacji, lecz także skłoniło prezydenta Andrzeja Dudę, premiera Donalda Tuska i parlament RP (poza delegacją posłów Konfederacji) do zbojkotowania uroczystości odsłonięcia pomnika ofiar Rzezi Wołyńskiej w Domostawie⁶⁶. Na wydarzeniu nie pojawili się przedstawiciele centralnych władz państwowych, jak również Episkopatu Polski oraz Wojska Polskiego. Stacje telewizyjne na okrągło powtarzały wypowiedzi Mirosława Skórki, prezesa Związku Ukraińców w Polsce, który uważał się nad tym, jak bardzo pomnik autorstwa prof. Andrzeja Pityńskiego godzi w dzieło pojednania⁶⁷. Jak łatwo można się domyślić, Skórka nawet nie zająknął się na temat tego, czy wskazanemu dziełu służy rozwijany na Ukrainie kult banderowskich zbrodniarzy. W podobnym tonie wypowiedział się Bohdan Czerwak, obecny lider OUN: „Niestety, Polacy nigdy nie zrozumieli, że obrażając uczucia narodowe Ukraińców, kopią grób dla Polski”⁶⁸. Wypowiedzi te nie spotkały się ze zdecydowaną ripostą ze strony polskich rządzących⁶⁹.

Na fali tzw. dekomunizacji zlikwidowano w województwie podkarpackim wiele upamiętnień żołnierzy LWP i milicjantów poległych w walkach z UPA⁷⁰. W 2017 roku na zlecenie ministra obrony narodowej Antoniego Macierewicza usunięto nawet z Grobu Nieznanego Żołnierza w Warszawie tablicę poświęconą obrońcom Birczy⁷¹.

Systematycznie zafalszowuje się i relatywizuje fakty historyczne. Ogranicza się obszar zbrodni popełnianych przez Ukraińców, redukując go do Wołynia, zawęża się czas

---

66 Pomnik „Rzeź Wołyńska” w Domostawie (oficjalna nazwa: *Memoriał Ofiar Ludobójstwa na Kresach Wschodnich*) – pomnik autorstwa Andrzeja Pityńskiego (1947-2020), poświęcony i odsłonięty 14 lipca 2024.

67 Prezes Związku Ukraińców w Polsce twierdzi, że pomnik rzeź wołyńska ma „budzić nienawiść”. *Mówi o „półprawdzie” na temat Wołynia*, Kresy.pl 15.07.2024, <https://kresy.pl/wydarzenia/prezes-zwiazku-ukraincow-w-polsce-twierdzi-ze-pomnik-rzez-woylenska-ma-budzic-nienawisc-mowi-o-polprawdzie-na-temat-woylnia/> [dostęp: 10.09.2024].

68 Lider OUN o pomniku Rzezi Wołyńskiej: *Polacy kopią sobie grób*, DoRzeczy.pl 19.07.2024, <https://dorzeczy.pl/opinie/613695/pomnik-rzezi-woylenskiej-czerwak-oklaskuja-go-w-moskwie.html> [dostęp: 10.09.2024].

69 M. Skórce odpowiedział prezes IPN Karol Nawrocki. Zob. „*Nie ma narodów wybranych*”. Prezes IPN stanowczo odpowiada Ukraińcom, DoRzeczy.pl 15.07.2024, <https://dorzeczy.pl/opinie/611829/nie-ma-narodow-wybranych-prezes-ipn-stanowczo-odpowiada-ukraincow.html> [dostęp: 10.09.2024]. Do wpisu B. Czerwaka odniosła się poseł Anna-Maria Żukowska z Lewicy. Zob. *Żukowska: Ukraina się myli, że jej przeszłe zbrodnie zostaną przemilczane*, DoRzeczy.pl 19.07.2024, <https://dorzeczy.pl/opinie/613902/pomnik-rzezi-woylenskiej-zukowska-odpowiada-na-wpis-czerwaka.html> [dostęp: 10.09.2024].

70 Zob. np.: K. Janiga, *W Lesku zdemontowano tablicę z nazwiskami milicjantów poległych w walce z UPA*, Kresy.pl 02.02.2020, <https://kresy.pl/wydarzenia/polska/w-lesku-zdemontowano-tablice-z-nazwiskami-milicjantow-poleglych-w-walce-z-upa-foto/> [dostęp: 8.08.2024]; M. Trojan, *Naczelnik z rzeszowskiego IPN usuwa upamiętnienia polskich żołnierzy walczących z UPA. Prof. Zapalowski: To depolonizacja (aktualizacja)*, Kresy.pl 9.02.2021, <https://kresy.pl/wydarzenia/naczelnik-z-rzeszowskiego-ipn-usuwa-upamietnienia-polskich-zolnierzy-walcacych-z-upa-prof-zapalowski-to-depolonizacja/> [dostęp: 8.08.2024].

71 *Polska ulega Ukrainie: podmieniono tablicę z Grobu Nieznanego Żołnierza*, Historia.DoRzeczy.pl 14.11.2017, <https://historia.dorzeczy.pl/47182/podmieniono-tablice-z-grobu-nieznanego-zolnierza.html> [dostęp: 8.08.2024].

ich dokonywania do lat 1943-1945⁷² (zamiast 1939-1947), a wreszcie pomniejsza się liczbę ich ofiar. Na dodatek odpowiedzialnością za rzezie dokonywane przez ukraińskich nacjonalistów obciąża się Rosję Sowiecką. W 2008 roku Bronisław Komorowski ogłosił, że „za Wołyń odpowiadają Sowietci”⁷³. W 2016 roku Antoni Macierewicz stwierdził, że „za tą straszliwą zbrodnią stoi Rosja”⁷⁴. W tym samym roku ówczesny wiceminister Kultury i Dziedzictwa Narodowego Jarosław Sellin, próbując rozmyć ukraińską odpowiedzialność za ukraińskie ludobójstwo, ogłosił w Sejmie, że czołowym projektem rządowym będzie ustawa uznająca Rosję za głównego winowajcę zbrodni banderowskich i ustanawiająca 17 września (!) Dniem Pamięci Męczeństwa Kresowian⁷⁵.

Niechęć do polskich upamiętnień ofiar rzezi wołyńsko-małopolskiej idzie w naszym państwie z wyjątkową tolerancją dla rozwiniętej na Ukrainie wręcz na skalę przemysłową i funkcjonującej nawet w czasie konfliktu zbrojnego z Rosją produkcji upamiętnień „heroji” z UPA i SS Galizien⁷⁶. Niedawno w jednym z wywiadów Paweł Kowal oświadczył, że nie ma nic przeciwko temu, aby Ukraińcy gloryfikowali przywódców UPA: „Jeżeli ktoś ma pomysł, żeby co drugą ulicę na Ukrainie nazwać arterią Romana Szuchewycza, niech to zrobi”⁷⁷. Stwierdził również, że zbrodnia ludobójstwa została dokonana przez obywateli polskich na innych polskich obywatelach i w związku z tym zbrodnia ta „nie obciąża państwa ukraińskiego, bo nie istniało”⁷⁸.

Wierzyć się nie chce, że tego rodzaju słowa wypowiada wiceminister spraw zagranicznych, profesor Polskiej Akademii Nauk, przewodniczący sejmowej Komisji Spraw Zagranicznych, przewodniczący powołanej przez premiera Donalda Tuska Rady ds. Współpracy z Ukrainą. Przestaje to jednak dziwić, gdy weźmie się pod uwagę, że

72 Takie daty widnieją na odsłoniętym 24.08.2024 w Zielonej Górze Pomniku Ofiar Zbrodni Wołyńskiej, sfinansowanym głównie przez IPN.

73 *Za Wołyń odpowiadają Sowietci*, z B. Komorowskim rozm. przepr. Cezary Gmyz, RP.pl 24.07.2008, <https://www.rp.pl/publicystyka/art16114991-za-wolyn-odpowiadaja-sowieci> [dostęp: 8.08.2024].

74 B. Piętka, *Dlaczego Polska przegrała Wołyń*, Bohdanpietka.wordpress.com 18.07.2024, <https://bohdanpietka.wordpress.com/tag/historia-polski/> [dostęp: 8.08.2024].

75 J. Sellin: *Nie koncentrujmy się na winach Ukraińców, wskazujemy głównie na winę bolszewików*, Kresy.pl 6.07.2016, <https://kresy.pl/wydarzenia/sellin-wazniejsze-niz-upamietnienie-wolynia-jest-pomaganie-ukrainie/> [dostęp: 8.08.2024].

76 M. Trojan, *W Tarnopolu stanie pomnik Szuchewycza*, Kresy.pl 29.12.2022, <https://kresy.pl/wydarzenia/w-tarnopolu-stanie-pomnik-szuchewycza/> [dostęp: 8.08.2024]; Ł. Warzecha, *Pomnik Szuchewycza we Lwowie. Jak do tego doszło?*, PCh24.pl 4.11.2024, <https://pch24.pl/lukasz-warzecha-pomnik-szuchewycza-we-lwowie-jak-do-tego-doszlo/> [dostęp: 8.11.2024]; M. Pławski, *Ukraina. Nowa nazwa miejscowości w obwodzie lwowskim ma upamiętnić SS Galizien*, Kresy.pl 29.09.2024, <https://kresy.pl/wydarzenia/ukraina-nowa-nazwa-miejscowosci-w-obwodzie-lwowskim-ma-upamietniac-ss-galizien/> [dostęp: 10.10.2024].

77 *Paweł Kowal: Obecnie nic nie da się uzyskać od Ukraińców*, rozm. przepr. J. Szczepański, Interia.pl 24.02.2024, <https://wydarzenia.interia.pl/raport-ukraina-rosja/news-pawel-kowal-obecnie-nic-nie-da-sie-uzyskac-od-ukraincow,nId,7351729> [dostęp: 10.10.2024].

78 *Ibidem*.

Kowal jest ściśle powiązany ze środowiskiem „Gazety Wyborczej”. Łatwo można się domyślić, co by się działo, gdyby jakiś profesor polskiej narodowości oświadczył, iż nie przeszkadzałoby mu stawianie przez Niemców pomników dowódcom Einsatzgruppen zaangażowanym w rozstrzeliwanie Żydów.

Kwestia trzecia. Wolne i demokratyczne Państwo polskie po rozpoczęciu inwazji Rosji na Ukrainę zdecydowało się na kneblowanie Polaków pielęgnujących pamięć o zbrodniach ukraińskich. Wprowadzono regulacje prawne i rozporządzenia, na mocy których bez ogłoszenia stanu wojennego czy choćby stanu wyjątkowego ograniczone zostały prawa konstytucyjne Polaków, w tym prawo do swobody wypowiedzi oraz prawo do rzetelnej informacji, a w szczególności pogwałcony został art. 54 ust. 2 Konstytucji RP, zakazujący stosowania cenzury prewencyjnej. Bez oglądania się na ten artykuł Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego pod pretekstem walki z rosyjską propagandą blokowała strony internetowe podejmujące problematykę kresową⁷⁹. Kontynuowano represje (inwigilacja, zatrzymanie, zastraszanie) wobec Kresowian oraz użytkowników mediów społecznościowych⁸⁰. Do historii przejdzie nikczemne ostrzeżenie: „ważcie słowa”, skierowane przez Andrzeja Dudę do Rodzin Kresowych w czasie obchodów 79. rocznicy banderowskiego Ludobójstwa⁸¹.

---

79 Absolutnie bezpodstawny i bezprawny charakter poczynań – podległej bezpośrednio Premierowi RP – Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego wobec np. portalu WolneMedia.net oraz łamanie zakazu stosowania cenzury prewencyjnej wykazał w miażdżącym dla funkcjonariuszy tej Agencji orzeczeniu Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie. Krytykę tych poczynań zgłosiła także Helsińska Fundacja Praw Człowieka. Zob. M. Hawranek, *Wygraliśmy z ABW w Wojewódzkim Sądzie Administracyjnym*, WolneMedia.net 26.04.2023, <https://wolnemediamedia.net/wygralismy-z-abw-w-wojewodzkim-sadzie-administracyjnym/> [dostęp: 8.08.2024]. Zob. też: *ABW zablokowała serwis telewizji Wrealu24 i 11 innych stron za szerzenie rosyjskiej propagandy*, Press.pl 04.05.2022, <https://www.press.pl/tresc/70622,za-szerzenie-rosyjskiej-propagandy-abw-zablokowala-serwis-telewizji-wrealu24-i-11-innych-stron#> [dostęp: 8.08.2024].

80 Zob. np.: M. Trojan, *Za nekaniem ocalałych z rzezi wołyńskiej odpowiada bezpośrednio prokurator Maciej Młynarczyk*, Kresy.pl 29.06.2020, <https://kresy.pl/publicystyka/za-nekanie-ocalalych-z-rzezi-i-wołyńskiej-odpowiada-bezpośrednio-prokurator-maciej-mlynarczyk/?swfpc=1> [dostęp: 8.08.2024]; P. Daleki, *Nasz prezes dokonał myślozbrodni i ujawnił to 11 listopada* [dotyczy zatrzymania przez policję Witolda Listowskiego, prezesa Patriotycznego Związku Organizacji Kresowych i Kombatanckich], Kresykedzierzynkozle.pl 12.11.2022, <http://kresykedzierzynkozle.pl/2022/nasz-prezes-dokonal-myslozbrodni-i-ujawnil-to-11-listopada/> [dostęp: 8.08.2024]; D. Głogowski, *Dr Lucyna Kulińska niewinniona od zarzutu rzekomego zniesławienie ukraińskiego propagandysty Isajewa*, Legaartis.pl 14.06.2024, <https://legaartis.pl/blog/2024/06/14/dr-lucyna-kulinska-uniewinniona-od-zarzutu-rzekomego-znieslawienie-ukraińskiego-propagandysty-isajewa/> [dostęp: 8.08.2024].

81 *Nagranie rozmowy Dudy z ks. Isakowiczem-Zaleskim*. „Wstyd panie prezydencie”, DoRzeczy.pl 15.07.2022, <https://dorzeczy.pl/kraj/324997/nagranie-rozmowy-dudy-z-ks-isakowiczem-zaleskim.html> [dostęp: 8.08.2024]; Ks. T. Isakowicz-Zaleski, *Wołyń – ofiary ludobójstwa wołają o prawdę, przeprosiny i pochówek*, rozm. przepr. R. Górski, „Tygodnik Spraw Obywatelskich” nr 141 (37), 13.09.2022, <https://instytutprawobywatelskich.pl/wolyn-ofiary-ludobojstwa-wołaja-o-prawde-przeprosiny-i-pochówek/> [dostęp: 8.08.2024].

Strasząc Polaków paragrafami, nie wprowadzono jednocześnie żadnego rozporządzenia zakazującego przybywającym do Polski Ukraińcom szerzenia symboliki oraz ideologii banderowskiej. W efekcie w sieci Empik sprzedawano przedmioty z wizerunkiem Bander⁸², a w przestrzeni publicznej pojawiały się flagi w barwach OUN-UPA⁸³. Publicznie wykonywano, a w mediach emitowano nieformalny hymn UPA – *Czerwona kalina*⁸⁴, wstawiając przy tym Polakom, że to tylko ukraińska piosenka ludowa, aczkolwiek dziwnym trafem nigdy się nie zdarzyło, aby w naszym kraju w programach muzycznych prezentowano niemiecką zabawną pieśń ludową *Ein Heller und ein Batzen*, znaną też jako *Haidi, heido, heida*, stanowiącą hymn Wehrmachtu. Z podobną sytuacją mamy do czynienia w wypadku banderowskiego pozdrowienia „Sława Ukrainie! Herojam sława!”. Pozdrowienie, które Ukraińcy trwale wpisali do swoich państwowych rytuałów, swego czasu z zapalem wykrzykiwali czołowi polscy politycy, w tym m.in. Jarosław Kaczyński⁸⁵ i Andrzej Duda⁸⁶. Poprawne politycznie media dowodziły wówczas, że to tylko „niewinne” sformułowanie wyrażające szacunek dla Ukrainy i jej bohaterów. Łatwo można sobie wyobrazić, jak ci sami politycy reagowaliby, gdyby na niemieckich stadionach rozległy się okrzyki „Siegh Hail”, traktowane jako „niewinne” hasła wyrażające wiarę w sportowe zwycięstwa. Niedawno zawołanie ukraińskich szowinistów

82 P. Król, *Empik sprzedaje na swojej stronie banderowskie produkty [+foto]*, Kresy.pl 25.01.2024, <https://kresy.pl/wydarzenia/empik-sprzedaje-banderowskie-produkty-foto/> [dostęp: 8.08.2024].

83 M. Trojan, *Banderowska flaga we Wrocławiu. Interweniowała policja*, Kresy.pl 6.04.2022, <https://kresy.pl/wydarzenia/banderowska-flaga-we-wroclawiu-interweniowala-policja/> [dostęp: 8.08.2024]; idem, *Olsztyn: Proporczyki w barwach OUN-UPA z neobanderowskim hasłem na ukraińskim Dniu Niepodległości*, Kresy.pl 1.09.2022, <https://kresy.pl/wydarzenia/olsztyn-proporczyki-w-barwach-oun-upa-z-neobanderowskim-haslem-na-ukrainskim-dniu-niepodleglosci/> [dostęp: 8.08.2024]; *Banderowska flaga na Jarmarku Jagiellońskim w Lublinie*, MagnaPolonia.org 19.08.2023, <https://www.magnapolonia.org/banderowska-flaga-na-jarmarku-jagiellonskim-w-lublinie/> [dostęp: 8.08.2024].

84 Zob. np.: M. Trojan, *Ambasador Ukrainy nagrodził księdza za śpiewanie „Czerwonej kaliny” podczas mszy św.*, Kresy.pl 25.05.2022, <https://kresy.pl/wydarzenia/ambasador-ukrainy-nagrodzil-ksiedza-za-spiewanie-czerwonej-kaliny-podczas-mszy-sw/?swcfpc=1> [dostęp: 8.08.2024]; idem, *„Czerwona kalina” na Wawelu i na wrocławskim rynku. Ukraińcy chcieli pobić rekord [+video]*, Kresy.pl 1.07.2022, <https://kresy.pl/wydarzenia/czerwona-kalina-na-wawelu-i-na-wroclawskim-rynku-ukraincy-chcieli-pobic-rekord-video/> [dostęp: 8.08.2024]; idem, *„Czerwona kalina” na szkolnej akademii z okazji Święta Niepodległości [+video]*, Kresy.pl 14.11.2023, <https://kresy.pl/wydarzenia/czerwona-kalina-na-szkolnej-akademii-z-okazji-swiet-niepodleglosci-video/> [dostęp: 8.08.2024].

85 J. Gądek, *SLD pisze list do Jarosława Kaczyńskiego: czy bohaterstwo polegało na mordowaniu Polaków*, Onet.pl 9.12.2013, <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/kaczynski-wywolal-zdumienie-mordowanie-polakow-to-bohaterstwo/qyrnyjh> [dostęp: 8.08.2024]. Niektórzy politycy lewicowi konsekwentnie domagają się prawdy o Wołyniu, zob. np. L. Miller, *Nie ma zgody na gloryfikację morderców*, WolneMedia.net 19.07.2024 (za platformą „X”), <https://wolnemedi.net/nie-ma-zgody-na-gloryfikacje-mordercow/> [dostęp: 8.08.2024].

86 K. Janiga, *Banderowskie pozdrowienie w ustach Prezydenta RP w Kijowie [+video]*, Kresy.pl 12.10.2020, <https://kresy.pl/wydarzenia/regiony/ukraina/banderowskie-pozdrowienie-w-ustach-prezydenta-rp-w-kijowie-video/> [dostęp: 8.08.2024].

posłużyło jako tytuł wystawy w Europejskim Centrum Solidarności w Gdańsku⁸⁷. Dochodzi do tego, że niektórzy obcy politycy lepiej rozumieją sens zawołania „Sława Ukrainie” aniżeli polscy⁸⁸.

Kwestia czwarta. Już od pierwszych dni konfliktu na Ukrainie czołowi politycy i przedstawiciele głównych mediów nachalnie wdrukowują w świadomość Polaków przekonanie, że Rosja dopuściła się ludobójstwa na ludności ukraińskiej. Tymczasem od początku istnienia tzw. wolnej Polski do dziś Kresowianie nie mogą doprosić się uchwalenia ustawy potępiającej zbrodnię ludobójstwa dokonaną przez banderowców.

Co więcej, w roku 2018 prezydent Andrzej Duda pod błahym i wydumany pretekstem (ściślej: z powodu rzekomej nieprecyzyjności terminów „ukraińscy nacjonaści” oraz „Małopolska Wschodnia”) skierował do Trybunału Konstytucyjnego podpisaną przez siebie nowelizację ustawy o IPN, która w art. 55a wprowadzała normę karną, zgodnie z którą ten, kto publicznie i wbrew faktom zaprzecza zbrodniom dokonanym m.in. przez „ukraińskich nacjonalistów i członków ukraińskich formacji kolaborujących z Trzecią Rzeszą Niemiecką”, podlega grzywnie lub karze pozbawienia wolności do lat trzech⁸⁹. PiS-owski Trybunał Konstytucyjny podzielił wątpliwości Prezydenta RP⁹⁰. Swoje stanowisko wyraził również ówczesny Rzecznik Praw Obywatelskich Adam Bodnar, dowodząc, że nowelizacja ustawy może negatywnie wpłynąć na relacje polsko-ukraińskie⁹¹.

W sprawie potępienia zbrodni banderowskich polski parlament zdobył się wyłącznie na przyjęcie uchwał, a więc – w odróżnieniu od ustaw – dokumentów niskiej rangi, mających wymiar raczej publicystyczny niż prawny. Pamiętamy przy tym ekwilibrystykę słowną, jaką stosowali polscy politycy, aby uniknąć użycia terminu „ludobójstwo”. W miejsce tego terminu funkcjonującego w prawie międzynarodowym wprowadzono językowo-prawny dziwoląg w brzmieniu „czystka etniczna o znamionach ludobójstwa”⁹².

87 *Sława Ukrajini! Symbole niepodległości* [wystawa trwała od 4.06.2022 do 2.06.2023], <https://ecs.gda.pl/wystawy-czasowe/slaw-ukrajini/> [dostęp: 8.08.2024].

88 M. Trojan, *Prezydent Chorwacji: „Sława Ukrainie” to okrzyk radykalnych ukraińskich szowinistów, którzy współpracowali z nazistami i zabili tysiące Polaków*, *Kresy*.pl 1.06.2023, <https://kresy.pl/wydarzenia/prezydent-chorwacji-slaw-ukrainie-to-okrzyk-radykalnych-ukraińskich-szowinistów-którzy-współpracowali-z-nazistami-i-zabili-tysiące-polaków/> [dostęp: 8.08.2024].

89 *Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucji Pamięci Narodowej*, [isap.sejm.gov.pl 14.02.2018](https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180000369/O/D20180369.pdf), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180000369/O/D20180369.pdf> [dostęp: 8.08.2024].

90 *Nowelizacja ustawy o Instytucji Pamięci Narodowej*, [trybunal.gov.pl 17.01.2019](https://trybunal.gov.pl/17.01.2019), <https://trybunal.gov.pl/postepowanie-i-orzeczenia/wyroki/art/10462-nowelizacja-ustawy-o-instytucji-pamieci-narodowej> [dostęp: 8.08.2024].

91 TK: *przepisy ustawy o IPN o „ukraińskich nacjonalistach” – niekonstytucyjne*, [bip.brpo.gov.pl 17.01.2019](https://bip.brpo.gov.pl/17.01.2019), <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/tk-przepisy-ustawy-o-ipn-o-%E2%80%99Eukraińskich-nacjonalistach%E2%80%9D-niekonstytucyjne> [dostęp: 8.08.2024].

92 Zob. *Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 lipca 2009 r. w sprawie tragicznego losu Polaków na Kresach Wschodnich*, [isap.sejm.gov.pl 28.07.2009](https://isap.sejm.gov.pl/28.07.2009), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20090470684> [dostęp: 8.08.2024]; *Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej*

Nawiasem mówiąc, nikkczemną postawę polskich parlamentarzystów w głosowaniu nad wspomnianą uchwałą Lech Makowiecki wykipił w wierszu *Ludobójstwo* opublikowanym w 2015 roku w tomiku *Ja tu zostaję*.

Na Wołyniu, w czas wojny (wieść to wręcz komiczna)
Nie było ludobójstwa, a czystki etniczne!
(Taką w sejmie ustawę wprowadzono karnie
Głosami „platformersów” i „palikociarni”).

Sto tysięcy Polaków (dzieci i kobiety!)
Nie doczeka się prawdy. Nie, bo nie! Niestety...
Polegli na ołtarzu „real-polityki” –
Przez Polskę opuszczeni... Jakby byli nikim...

Zamordowany naród w nicość się przemienia,
Wraz z nim odchodzą w niebyt przyszłe pokolenia;
[...]

Pamięć można wymazać; nową pamięć wstawić.
Losu tym nie oszukasz; świat znów będzie krwawić.
Patrz – rezunom Bandery stawia się pomniki!
To już nie ludobójcy, to „czystko-etniki”...

PS

Jest i dobra nowina; bo dnia pamiętnego
Zakazano uboju (sic!) rytualnego...
Chciałbym zatem zapytać przywódców Polaków,
Czemu lepiej traktują bydlę niż rodaków?⁹³

Kwestia piąta. Od pierwszych dni konfliktu na Ukrainie (ściślej 26 lutego 2022 r.) powołano na koszt polskiego podatnika w ramach Instytutu Pileckiego Centrum Dokumentowania Zbrodni Rosyjskich w Ukrainie im. Rafała Lemkina⁹⁴. Tymczasem w tzw. wolnej Polsce do dziś nie powstał analogiczny państwowy ośrodek zajmujący się dokumentowaniem zbrodni banderowskich. Wszystkie najważniejsze prace dokumentacyjne w tym zakresie wyszły spod pióra autorów niezwiązanych zawodowo z ośrodkami naukowymi⁹⁵.

z dnia 12 lipca 2013 r. w sprawie uczczenia 70. rocznicy Zbrodni Wołyńskiej i oddania hołdu Jej ofiarom, isap.sejm.gov.pl 31.07.2013, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20130000606> [dostęp: 8.08.2024]. Zob. też: R. Szawłowski, *Kwalifikacja prawna tzw. akcji antypolskiej na Kresach Wschodnich w latach czterdziestych XX wieku jako ludobójstwa*, [w:] *Wołyń 1943 – rozliczenie. Materiały przeglądowej konferencji naukowej „W 65. rocznicę eksterminacji ludności polskiej na Kresach Wschodnich dokonanej przez nacjonalistów ukraińskich”*, Warszawa 10 lipca 2008, red. R. Niedzielko, Warszawa 2010, s. 48-62.

93 L. Makowiecki, *Nauki płynące z ludobójstwa na Wołyniu*, wPolityce.pl 11.07.2018, <https://wpolityce.pl/historia/403518-nauki-plynace-z-ludobojstwa-na-wolynium> [dostęp: 8.08.2024].

94 *Centrum Lemkina*, <https://instytutpileckiego.pl/pl/centrum-lemkina> [dostęp: 8.08.2024].

95 W. Siemaszko, E. Siemaszko, *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939-1945*, Warszawa 2000; H. Komański, S. Siekierka, *Ludobójstwo dokonane*

Warto zwrócić uwagę, że Instytut Pamięci Narodowej, mający w swojej nazwie zapis: „Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu” i zatrudniający ponad dziewięćdziesięciu prokuratorów, nie był w stanie przez cały okres swego istnienia postawić przed polskim wymiarem sprawiedliwości ani jednego banderowca, mimo że członkowie OUN-UPA w ostatnich trzech dekadach masowo się ujawniali jako „heroji Ukrainy” (w tej grupie – jak zauważyła swego czasu Lucyna Kulińska⁹⁶ – nie ma niewinnych, albowiem warunkiem wstąpienia w szeregi UPA było zadanie okrutnej śmierci Polakowi, Żydowi, Ormianinowi czy Romowi). Wszelkie wysiłki bardzo oddanych sprawie prokuratorów z IPN-u były i są niweczone oraz torpedowane przez polityków „okrągłego stołu”.

Kwestia szósta. Aby zaszczości historyczne nie utrudniały ściślejszej integracji Polski z Ukrainą, upowszechnia się tezę: „Patrzmy w przyszłość, a historię pozostawmy historykom”⁹⁷. Ta perfidna teza służy przede wszystkim temu, aby dyskusje nad banderowskim ludobójstwem przenieść z przestrzeni publicznej w zacisza uczelnianych gabinetów. Chodzi o to, aby zamknąć usta Kresowianom i ich potomkom, a apologetom banderyzmu na Ukrainie otworzyć drogę do napisania historii na nowo.

Perfidia wskazanej tezy ujawnia się zwłaszcza wówczas, gdy uświadomimy sobie dysproporcję sił. Po stronie ukraińskiej stają rzesze dziejopisów, wspieranych przez państwowy aparat propagandowy w dziele tworzenia nowej wizji historii i mających na swe usługi korpus urzędniczy odpowiedzialny za zgodne z zapotrzebowaniem politycznym gospodarowanie źródłami archiwalnymi na temat działalności OUN-UPA⁹⁸.

---

przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie tarnopolskim 1939-1946, Wrocław 2004; S. Siekierka, H. Komański, K. Bulzacki, *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie lwowskim 1939-1947*, Wrocław 2006; S. Siekierka, H. Komański, E. Różański, *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie stanisławowskim 1939-1946*, Wrocław 2007.

96 L. Kulińska, *Tragiczne wydarzenia polsko-ukraińskie lat 1939-1947 w świadomości współczesnych Polaków*, [w:] *Materiały i studia z dziejów stosunków...*, s. 114-115.

97 Teza ta jest wykorzystywana przez polityków polskich i ukraińskich w różnych okolicznościach. Na przykład minister Lecha Kaczyńskiego Mariusz Handzlik, komentując przyznanie Stepanowi Banderze tytułu Bohatera Ukrainy przez Wiktora Juszczenkę, powiedział: „Politycy najwyższych szczebli powinni zachowywać większą wstrzeźliwość i brać pod uwagę racje drugiego państwa. Powinniśmy odważnie patrzeć w przyszłość, a kwestie historyczne pozostawić historykom”. Zob. M. Handzlik, *Z konsternacją przyjęliśmy uhonorowanie Bandery*, Prezydent.pl 23.01.2010, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2010/z-konsternacja-przyjelismy-uhonorowanie-bandery,13602,archive> [dostęp: 10.09.2024]. Z kolei ukraiński minister spraw zagranicznych Dmytro Kuleba niedawno zestawił rzeź wołyńską z akcją „Wisła” i stwierdził: „zostawmy historię historykom, a przyszłość budujmy razem”. *Burza po słowach Kuleby na Campus Polska. Chodzi o Wołyń*, Wprost.pl 29.08.2024, <https://www.wprost.pl/polityka/11796126/campus-polska-przyszlosci-burza-po-slowach-kuleby-dosadne-slowa-sikorskiego.html> [dostęp: 10.09.2024].

98 Zob. np. W. Wjatrowycz, *Druga wojna polsko-ukraińska 1942-1947*, przeł. M. Iwanek, Warszawa 2013 (wyd. 1 ukr. Kijów 2011). Autor był prezesem Ukraińskiego Instytutu Pamięci Narodowej w latach 2014-2019.

Po drugiej stronie mamy do czynienia z garstką polskich historyków, nierzadko prowadzących badania na własny koszt, działających częstokroć przy niechęci władz, w aurze ostracyzmu ze strony poprawnych politycznie środowisk akademickich i w atmosferze nagonki ze strony mediów głównego nurtu.

Charakter polsko-ukraińskich dysput historycznych ujawniają organizowane w latach 1997-2006 seminaria historyczne pod nazwą *Stosunki polsko-ukraińskie w latach drugiej wojny światowej. Polska – Ukraina: Trudne pytania*⁹⁹. O seminariach tych wybitny działacz kresowy i badacz ludobójstwa na Wołyniu Władysław Siemaszko¹⁰⁰ pisał m.in.:

Działania szkodliwe to seminaria polsko-ukraińskie *Trudne pytania*, których sposób organizacji, przebieg i zakończenie w formie podpisanego protokołu uzgodnień i rozbieżności uważam za skandaliczne. [...]

Po pierwsze. Seminaria były sterowane przez polityków i nacjonalistyczne środowiska ukraińskie, zainteresowanych – oględnie mówiąc – poprawą wizerunku OUN-UPA; ich pomysł wyszedł od Jacka Kuronia i jego kręgu politycznego, w tym związanego z nim ukraińskiego lobby w Polsce. [...] Pomysł ten polegał na szerokim udziale nacjonalistycznych „naukowców” ukraińskich, których zadaniem było zarzucenie nacjonalistycznymi twierdzeniami nieprzygotowanych do ścierania się z hucpą naukowców polskich. [...]

Po drugie. Zakulisowy dobór wygłaszających referaty i uczestniczących w dyskusji, w dużej mierze narzucony został przez nacjonalistyczny Związek Ukraińców w Polsce (według drugiej wersji narzucony przez sponsorów), a więc dobór, który eliminował z prezentacji i dyskusji najbardziej niewygodne dla nacjonalistów ukraińskich i polityków głosy¹⁰¹.

Absurdalność postulatu, aby problem rzezi wołyńsko-małopolskiej uczynić w naszym kraju nie przedmiotem szeroko zakrojonej debaty publicznej, lecz wyłącznie tematem dyskusji historyków polskich i ukraińskich, ujawnia się szczególnie wyraziście, gdy uświadomimy sobie, że nigdy nie słyszało się, aby żydowscy historycy urządzali kongresy naukowe z udziałem niemieckich neofaszystów w celu przedyskutowania racji, które skłoniły hitlerowców do przeprowadzenia Holocaustu. Żydzi doskonale wiedzą, że ze zbrodniarzami i gloryfikatorami zbrodniarzy się nie dyskutuje – ich się ściga na mocy prawa międzynarodowego. Szkoda, że tej wiedzy nie chcą sobie przyswoić polskie elity polityczne.

99 Referaty oraz wypowiedzi w dyskusjach zostały wydane pt. *Polska – Ukraina: trudne pytania*, t. 1-11, Warszawa 1998-2009.

100 Władysław Siemaszko (ur. 8.06.1919) – współautor (wraz z córką Ewą Siemaszko) monografii *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939-1945*, uhonorowanej I nagrodą im. Józefa Mackiewicza. Odznaczony Orderem Orła Białego (2019) „w uznaniu znamienitych zasług w dokumentowaniu i upowszechnianiu prawdy historycznej, za działalność na rzecz środowisk kombatanckich”. Zob. *Najwyższe odznaczenia dla trzech wybitnych Polaków*, Prezydent.pl 3.05.2019, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/ordery-i-odznaczenia/prezydent-order-orka-bialego,7207> [dostęp: 8.08.2024].

101 Władysław Siemaszko o „dialogu” polsko-ukraińskim, MyslPolska.info 9.06.2024 [tekst opubl. w „Myśli Polskiej” w 2013], <https://myslpolska.info/2024/06/09/wladyslaw-siemaszko-o-dialogu-polsko-ukrainskim> [dostęp: 8.08.2024]. Zob. też na ten temat: L. Jazownik, *op. cit.*

* * *

Skrótowa analiza pieśni Makowieckiego oraz prezentacja jej politycznego kontekstu pozwala stwierdzić, że jest ona utworem nie tylko bardzo kunsztownym, ale też – na nasze nieszczęście – niezmiernie aktualnym. „Polska o nich zapomniała” – mówi Lech Makowiecki o Polakach pomordowanych na Wołyniu i w Małopolsce Wschodniej. To oczywiście pewne uogólnienie, zbudowane na zasadzie poetyckiej licencji. To nie Polska zapomniała, lecz kierujący się poprawnością polityczną i oportunistycznym przedstawicielem elit: urzędnicy państwowi i politycy oraz pozostający na ich usługach pracownicy mediów i nauki, bardziej dbający o aktualne relacje z Ukrainą aniżeli o istotne dla naszej przyszłości kwestie historyczne. Wieloletnie zaniechania, zafałszowania i manipulacje w zakresie pamięci o ofiarach ukraińskich nacjonalistów, doraźny i kunktatorski charakter poczynań kolejnych rządów na rzecz prawdy o ludobójstwie, dezercja polityków przed odpowiedzialnością za prawdę historyczną kamuflowana działaniami pozornymi i patriotycznym pustosłowiem – o tym mówi zakończenie ballady *Wołyń 1943*.

Nie było naszym celem ani też nie czujemy się do tego uprawnieni, aby przeprowadzać historyczne czy politologiczne analizy. Zależało nam zwłaszcza na tym, aby – przywołując ważniejsze fakty dotyczące rugowania pamięci o ludobójstwie wołyńsko-małopolskim – zaakcentować estetyczno-poznawczą wartość wypowiedzi poetyckiej. Autor ballady o Wołyniu, przenikliwy komentator przeszłości i diagnosta teraźniejszości, w poetyckim skrócie, za pomocą niezwykle wymownych i przejmujących obrazów ukazał zarówno minione zbrodnie, jak też pełną melancholii wizję wypierania tych zbrodni z narodowej pamięci.

Bibliografia

- ABW zablokowała serwis telewizji Wrealu24 i 11 innych stron za szerzenie rosyjskiej propagandy*, Press.pl 4.05.2022, <https://www.press.pl/tresc/70622,za-szerzenie-rosyjskiej-propagandy-ab-w-zablokowala-serwis-telewizji-wrealu24-i-11-innych-stron#> [dostęp: 8.08.2024].
- Banderowska flaga na Jarmarku Jagiellońskim w Lublinie*, MagnaPolonia.org 19.08.2023, <https://www.magnapolonia.org/banderowska-flaga-na-jarmarku-jagiellonskim-w-lublinie/> [dostęp: 8.08.2024].
- Blog Lecha Makowieckiego, <http://lechmakowiecki.pl> [dostęp: 8.08.2024].
- Bonusiak W., *Stosunki polsko-ukraińskie po Euromajdanie*, „Kraakowskie Studia Międzynarodowe” 2015, nr 2 (12), s. 133.
- Braun G. [wypowiedź na posiedzeniu Sejmu 22.02.2024], <https://www.sejm.gov.pl/Sejm10.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=6&dzien=2&wyp=167> [dostęp: 10.12.2024].
- Budzisz M., *Pora na postawienie kwestii polsko-ukraińskiego państwa federacyjnego*, w *Polityce.pl* 6.06.2022, <https://wpolityce.pl/swiat/601592-kwestia-polsko-ukraińskiego-panstwa-federacyjnego> [dostęp: 15.11.2024].
- Burza po słowach Kuleby na Campus Polska. Chodzi o Wołyń*, Wprost.pl 29.08.2024, <https://www.wprost.pl/polityka/11796126/campus-polska-przyszlosci-burza-po-slowach-kuleby-dosadne-slowa-sikorskiego.html> [dostęp: 10.09.2024].

- Centrum Lemkina, <https://instytutpileckiego.pl/pl/centrum-lemkina> [dostęp: 8.08.2024].
- Czech M., *To nie jest wymierzone w Polskę*, „Gazeta Wyborcza” 11-12.04.2015, s. 2.
- Daleki P., *Nasz prezes dokonał myślozbrodni i ujawnił to 11 listopada*, Kresydzierzynkozle.pl 12.11.2022, <http://kresydzierzynkozle.pl/2022/nasz-prezes-dokonal-myslozbrodni-i-ujawnil-to-11-listopada/> [dostęp: 8.08.2024].
- Diaczkow E., *20 tys. Ukraińców ma obywatelstwo polskie. Niektórzy zgłoszą po raz pierwszy*, Gazeta.pl 13.10.2023, <https://ukrayina.pl/polish/7,190250,30293388,20-tys-ukraincow-ma-obywatelstwo-polskie-niektorzy-zaglosuja.html> [dostęp: 10.09.2024].
- Domański J., *Polityka na grobach Wołynia*, „Przegląd” 2015, nr 17, s. 4.
- [Duda A.] *Wystąpienie podczas Polsko-Ukraińskiego Forum-Gospodarczego*, Prezydent.pl 5.04.23, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-podczas-polskoukrajnskiego-forumgospodarczego,66703> [dostęp: 8.08.2024].
- „Foreign Policy”: *Polska i Ukraina powinny stworzyć wspólne państwo*, oprac. P. Kozłowski, Dziennik.pl 27.03.2023, <https://gospodarka.dziennik.pl/news/artykuly/8688844,polska-ukraina-wspolne-panstwo.html> [dostęp: 08.08.2024].
- Fritz P., *Czy Polska próbuje wprowadzić Ukrainę do UE tylnymi drzwiami (analiza)*, Onet.pl 29.04.2023 (źródło: „Die Welt”), <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/czy-polska-probuje-wprowadzic-ukraine-do-ue-tylnymi-drzwiami-analiza/6qw2j3z> [dostęp: 8.08.2024].
- Gądek J., *SLD pisze list do Jarosława Kaczyńskiego: czy bohaterstwo poległo na mordowaniu Polaków*, Onet.pl 9.12.2013, <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/kaczynski-wywalal-zdumienie-mordowanie-polakow-to-bohaterstwo/qyrnyjh> [dostęp: 8.08.2024].
- Gędłek K., *Nie mów o Puźnikach. Ofiary zbrodni UPA nie zostaną pochowane?*, PCh24.pl 10.07.2024, <https://pch24.pl/nie-mow-o-puznikach-ofiary-zbrodni-upa-nie-zostana-pochowane/> [dostęp: 10.07.2024].
- Głogowski D., *Dr Lucyna Kulińska uniewinniona od zarzutu rzekomego zniesławienie ukraińskiego propagandy Isajewa*, Legaartis.pl 14.06.2024, <https://legaartis.pl/blog/2024/06/14/dr-lucyna-kulinska-uniewinniona-od-zarzutu-rzekomego-znieslawienie-ukrajnskiego-propagandy-isajewa/> [dostęp: 8.08.2024].
- Grott B., *Interpretacja stosunków polsko-ukraińskich w środowisku paryskiej „Kultury” i jej funkcja w latach po upadku komunizmu*, [w:] *Materiały i studia z dziejów stosunków polsko-ukraińskich*, red. B. Grott, Kraków 2008, s. 159-177.
- Handzlik M., *Z konsternacją przyjęliśmy uhonorowanie Bandery*, Prezydent.pl 23.01.2010, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2010/z-konsternacja-przyjelismy-uhonorowanie-bandery,13602,archive> [dostęp: 10.09.2024].
- Hawranek M., *Wygraliśmy z ABW w Wojewódzkim Sądzie Administracyjnym*, WolneMedia.net 26.04.2023, wolnemedianet.net/wygralismy-z-abw-w-wojewodzkim-sadzie-administracyjnym/ [dostęp: 8.08.2024].
- Historyk z IPN o UPA: Ukraińcy mają prawo wybierać sobie bohaterów* [Grzegorz Motyka w rozmowie z Polsat News], RP.pl 10.07.2023, <https://www.rp.pl/kraj/art38716611-historyk-z-ipn-o-upa-ukraincy-maja-prawo-wybierec-sobie-bohaterow> [dostęp: 8.08.2024].
- IPN: ukraińska gloryfikacja Romana Szuchewycza uwłacza pamięci ofiar UPA*, Dzieje.pl 11.03.2021, <https://dzieje.pl/wiadomosci/ipn-ukrajnska-gloryfikacja-romana-szuchewycza-uwlacza-pamieci-ofiar-upa> [dostęp: 8.08.2024].
- Isakowicz-Zaleski T., *Zagłada Korościatyna. „Nim wstał świt, oni byli już u Boga”*, Onet.pl 29.02.2016, <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/zaglada-korosciatynanim-wstal-swit-oni-byli-juz-u-boga/nlg327> [dostęp: 8.08.2024].
- J. Sellin: *Nie koncentrujmy się na winach Ukraińców, wskazujemy głównie na winę bolszewików*, Kresy.pl 6.07.2016, <https://kresy.pl/wydarzenia/sellin-wazniejsze-niz-upamietnienie-wolynia-jest-pomaganie-ukrainie/> [dostęp: 8.08.2024].

- Janiga K., *Banderowskie pozdrowienie w ustach Prezydenta RP w Kijowie [+video]*, Kresy.pl 12.10.2020, <https://kresy.pl/wydarzenia/regiony/ukraina/banderowskie-pozdrowienie-w-ustach-prezydenta-rp-w-kijowie-video/> [dostęp: 8.08.2024].
- Janiga K., *W Lesku zdemontowano tablicę z nazwiskami milicjantów poległych w walce z UPA*, Kresy.pl 2.02.2020, <https://kresy.pl/wydarzenia/polska/w-lesku-zdemontowano-tablice-z-nazwiskami-milicjantow-poleglych-w-walce-z-upa-foto/> [dostęp: 8.08.2024].
- Jazownik L., *Jak uczyć o tragedii Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej?*, [w:] *Kresy – wczoraj, dziś, jutro*, red. T. Skoczek, Warszawa 2016, s. 89-111.
- Jazownikowie M. i L., *Poza oficjalną wizję najnowszej historii Polski*, „Nad Odrą” 2011, nr 7-8, s. 76-79 (http://ljazownik.pl/imindex.php?option=com_content&view=article&id=90:poza-oficjaln-wizj-najnowszej-historii-polski&catid=51:artykuy&Itemid=79) [dostęp: 30.06.2015]).
- „*Jesteśmy sługami narodu ukraińskiego*”. *Kompromitująca deklaracja rzecznika MSZ*, PCh24.pl 29.03.2022, <https://pch24.pl/jestesmy-slugami-narodu-ukrainskiego-kompromitujace-stwierdzenie-rzeczniaka-msz/> [dostęp: 10.09.2024].
- Kacprzak I., *Rekordowa liczba cudzoziemców z polskim obywatelstwem. Najwięcej Ukraińców*, RP.pl 25.04.2023, <https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art38386201-rekordowa-liczba-cudzoziemcow-z-polskim-obywatelstwem-najwiecej-ukraincow> [dostęp: 10.09.2024].
- Kaczyński o Ukrainie: z Banderą do Europy nie wejdziecie*, PolsatNews.pl 7.02.2017, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2017-02-07/kaczynski-o-ukrainie-z-bandera-do-europy-nie-wejdziecie/> [dostęp: 8.08.2024].
- Kamiński M., *Żal za Ukrainą. Piosnka przypisana Wandzie Pudłowskiej*, Kijów 1875, wyd. Bolesław Koreywo, Polona.pl 2024, <https://polona.pl/item-view/0031ca3b-efc7-4df5-ab1a-9567ef0ec6cb?page=0> [dostęp: 8.08.2024].
- Kleiner J., Brzozowski J., *Ballada*, [w:] *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, red. G. Gazda, S. Tynecka-Makowska, Kraków 2006, s. 66-69.
- Komański H., Siekierka S., *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie tarnopolskim 1939-1946*, Wrocław 2004.
- Komorowski: *Powinniśmy zrozumieć politykę historyczną Ukraińców*, Kresy.pl 28.04.2015 (na podst. wywiadu w „Dzienniku Gazecie Prawnej”), <https://kresy.pl/wydarzenia/komorowski-powinnismy-starac-sie-zrozumiec-polityke-historyczna-ukraincow/> [dostęp: 8.08.2024].
- Kordas J., *Oceny OUN-UPA na Ukrainie i w Polsce w latach 1991-2015*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate et Educatione Civili” 2016, nr 6, s. 42-72.
- Kordas J., *Polska – Ukraina: polityka historyczna w latach 2015-2017*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate et Educatione Civili” 2017, nr 7, s. 197-234.
- Kosiniak-Kamysz: Ukraina nie wejdzie do UE, jeżeli nie rozwiąże sprawy Wołynia*, RP.pl 2.10.2024, <https://www.rp.pl/polityka/art41234351-kosiniak-kamysz-ukraina-nie-wejdzie-do-ue-jezeli-nie-rozwiaze-sprawy-wolynia> [dostęp: 8.10.2024].
- Kowal: Ustawa o UPA nie była „policzkiem” dla Polski*, Wprost.pl 13.04.2015, <https://www.wprost.pl/502323/kowal-ustawa-o-upa-nie-byla-policzkiem-dla-polski.html> [dostęp: 8.08.2024].
- Król P., Empik sprzedaje na swojej stronie banderowskie produkty [+foto]*, Kresy.pl 25.01.2024, <https://kresy.pl/wydarzenia/empik-sprzedaje-banderowskie-produkty-foto/> [dostęp: 8.08.2024].
- Ks. T. Isakowicz-Zaleski, *Wołyń – ofiary ludobójstwa wolają o prawdę, przeprosiny i pochówek*, rozm. przepr. R. Górski, „Tygodnik Spraw Obywatelskich” nr 141 (37), 13.09.2022, <https://instytutprawobywatelskich.pl/wolyn-ofiary-ludobojstwa-wolaja-o-prawde-przeprosiny-i-pochowek/> [dostęp: 8.08.2024].
- Ks. *Tadeusz Isakowicz-Zaleski: Kresowian zabito dwukrotnie*, rozm. przepr. I. Dańko, Plus.Gazetakrakowska.pl 14.10.2016, <https://plus.gazetakrakowska.pl/ks-tadeusz-isakowicz-zaleski-kresowian-zabito-dwukrotnie/ar/10736986> [dostęp: 8.08.2024].

- Kulińska L., *Tragiczne wydarzenia polsko-ukraińskie lat 1939-1947 w świadomości współczesnych Polaków*, [w:] *Materiały i studia z dziejów stosunków polsko-ukraińskich*, red. B. Grott, Kraków 2008, s. 113-136.
- Lech Makowiecki. *Poeta, kompozytor, bard, publicysta, scenarzysta*, Spiewajmypolske.pl 2024, <https://spiewajmypolske.pl/autor-slow/lech-makowiecki/> [dostęp: 8.08.2024].
- Lider OUN o pomniku Rzezi Wołyńskiej: *Polacy kopią sobie grób*, DoRzeczy.pl 19.07.2024, <https://dorzeczy.pl/opinie/613695/pomnik-rzezi-woylńskiej-czerwak-oklaskuja-go-w-moskwie.html> [dostęp: 10.09.2024].
- Łobodowski J., *Przeciw upiorom przeszłości*, „Kultura” 1952, nr 2-3 (52-53), s. 14-66; (<https://staticnowyportal.kulturaparyska.com/attachments/20/5f/ca8d50cdaa18b87ea3b751a45ed45c2446333274.pdf> [dostęp: 9.12.2024]).
- Majewski M.L., *Wołyń: komunizm, nacjonalizm, terroryzm. Wojewoda wołyński wobec ukraińskich organizacji terrorystycznych na Wołyniu w latach 1928-1938*, Warszawa 2014.
- Majewski M.L., *Ukraińscy komuniści i nacjonałiści przeciw Polsce*, rozm. przepr. T. Plaskota, Isakowicz.pl 25.02.2015 (źródło: „Nasza Polska”), <https://isakowicz.pl/ukraincy-komunisci-i-nacjonalisci-przeciw-polsce/> [dostęp: 8.08.2024].
- Makowiecki L., „Wołyń 1943”. *Historia pewnej ballady...*, wPolityce.pl 10.11.2013, <https://wpolityce.pl/polityka/161610-wolyn-1943-historia-pewnej-ballady> [dostęp: 8.08.2024].
- Makowiecki L., *Nauki płynące z ludobójstwa na Wołyniu*, wPolityce.pl 11.07.2018, <https://wpolityce.pl/historia/403518-nauki-plynace-z-ludobojstwa-na-woylniu> [dostęp: 8.08.2024].
- Makowiecki L., *Wołyń 1943*, YouTube.com 9.12.2017, <https://www.youtube.com/watch?v=qFn59-CPdVE> [dostęp: 8.08.2024].
- Makowiecki L., *Wołyń 1943*, YouTube.com 23.06.2011, <https://www.youtube.com/watch?v=KD-K2AVGobdA> [dostęp: 8.08.2024].
- Michnik A., *Moje marzenie: stwórzmy coś na kształt Beneluxu np. POLUKR LUB UKRPOL*, rozm. przepr. M. Romer, „Kurier Galicyjski” 2009, nr 17 (93), s. 4.
- Mielnik J., *Koncertowo zmarnowana szansa na załatwienie sprawy Wołynia. „Przykłek był, znicze zapalone, temat odhaczony”*, Wprost.pl 10.11.2023, <https://www.wprost.pl/polityka/11300818/koncertowo-zmarnowana-szansa-na-zalatwienie-sprawy-woylnia-przyklek-byl-znicze-zapalone-temat-odhaczony.html> [dostęp: 10.09.2024].
- Mieroszewski J., *Rosyjski kompleks Polski i obszar ULB*, „Kultura” 1974, nr 9 (324), s. 3-14 (<https://staticnowyportal.kulturaparyska.com/attachments/96/37/b349e725c0750c2aab2586119594c2b8ae17465.pdf> [dostęp: 9.12.2024]).
- Miller L., *Nie ma zgody na gloryfikację morderców*, WolneMedia.net 19.07.2024 (za platformą „X”), <https://wolnemedi.net/nie-ma-zgody-na-gloryfikacje-mordercow/> [dostęp: 8.08.2024].
- Miller L., *Sława Ukrainie!*, Se.pl 15.04.2015, <https://polityka.se.pl/wiadomosci/slawa-ukrainie-leszek-miller-o-nocnych-wilkach-aa-iUcA-75CC-1Wjs.html> [dostęp: 8.08.2024].
- Nagranie rozmowy Dudy z ks. Isakowiczem-Zaleskim. „Wstyd panie prezydencie”, DoRzeczy.pl 15.07.2022, <https://dorzeczy.pl/kraj/324997/nagranie-rozmowy-dudy-z-ks-isakowiczem-zaleskim.html> [dostęp: 8.08.2024].
- Najwyższe odznaczenia dla trzech wybitnych Polaków, Prezydent.pl 3.05.2019, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/ordery-i-odznaczenia/prezydent-order-orka-bialego,7207> [dostęp: 8.08.2024].
- „Nie ma narodów wybranych”. Prezes IPN stanowczo odpowiada Ukraincom, DoRzeczy.pl 15.07.2024, <https://dorzeczy.pl/opinie/611829/nie-ma-narodow-wybranych-prezes-ipn-stanowczo-odpowiada-ukraincom.html> [dostęp: 10.09.2024].
- Nowelizacja ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej, trybunal.gov.pl 17.01.2019, <https://trybunal.gov.pl/postepowanie-i-orzeczenia/wyroki/art/10462-nowelizacja-ustawy-o-instytucie-pamieci-narodowej> [dostęp: 8.08.2024].

- Opacki I., *Duma*, [w:] *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, red. G. Gazda, S. Tynecka-Makowska, Kraków 2006, s. 185-187.
- Opowiadamy się za unią Polsko-Ukraińską – wspólna deklaracja polskich elit politycznych*, PAP, pl 14.04.2022, <https://www.pap.pl/mediaroom/1157095%2COpowiadamy-sie-za-unia-polsko-ukrainska-wspolna-deklaracja-polskich-elit> [dostęp: 15.11.2024].
- Oświadczenie Grzegorza Brauna: Ukropolin już oficjalnie? Ambasador Kijowa w Warszawie zapowiedział*, YouTube.com 8.02.2024, https://www.youtube.com/watch?v=4JV_B1QB6Ro [dostęp: 10.12.2024].
- Parafianowicz Z., *Polsko-ukraiński traktat elizejski BIS*, GazetaPrawna.pl 23.05.2022, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8423534,duda-kijow-spotkanie-wolodymyrzelenski-porozumienie.html> [dostęp: 24.05.2022].
- Paweł Kowal: *Obecnie nic nie da się uzyskać od Ukraińców*, rozm. przepr. J. Szczepański, Interia.pl 24.02.2024, <https://wydarzenia.interia.pl/raport-ukraina-rosja/news-pawel-kowal-obecnie-nic-nie-da-sie-uzyskac-od-ukraincow,nId,7351729> [dostęp: 10.10.2024].
- Piętka B., *Dlaczego Polska przegrała Wołyń*, Bohdanpietka.wordpress.com 18.07.2024, <https://bohdanpietka.wordpress.com/tag/historia-polski/> [dostęp: 8.08.2024].
- Piławski K., *Bandera na cokole Lenina*, „Przegląd” 2015, nr 17, s. 14-17.
- Piławski K., *Przyjaźń polsko-ukraińska pod banderowską flagą*, „Przegląd” 2015, nr 18, s. 8-11.
- Pławski M., *Prezes Związku Ukraińców w Polsce twierdzi, że pomnik rzeź wołyńska ma „budzić nienawiść”. Mówi o „półprawdzie” na temat Wołynia*, Kresy.pl 15.07.2024, <https://kresy.pl/wydarzenia/prezes-zwiazku-ukraincow-w-polsce-twierdzi-ze-pomnik-rzez-wolynska-ma-budzic-nienawisc-mowi-o-polprawdzie-na-temat-wolynia/> [dostęp: 10.09.2024].
- Pławski M., *Ukraina. Nowa nazwa miejscowości w obwodzie lwowskim ma upamiętniać SS Galizien*, Kresy.pl 29.09.2024, <https://kresy.pl/wydarzenia/ukraina-nowa-nazwa-miejscowosci-w-obwodzie-lwowskim-ma-upamietniac-ss-galizien/> [dostęp: 10.10.2024].
- Poliszczuk W., „Kultura” paryska jako źródło zakłamania prawdy historycznej o zbrodniach OUN *Bandery*, [w:] idem, *Gorzka prawda. Cień Bandery nad zbrodnią ludobójstwa*, Warszawa 2006, s. 39-40.
- Politycy z różnych opcji zgodnie: „Opowiadamy się za unią polsko-ukraińską”*, Wprost.pl 13.04.2022, <https://www.wprost.pl/kraj/10686649/czas-na-unie-polskoukrainska-politycy-nie-maja-watpliwosci.html> [dostęp: 15.11.2024].
- Polscy politycy i posłowie nadal powielają antyukraińską propagandę*, WirtualneMedia.pl 22.02.2023, <https://www.wirtualnemedia.pl/artykul/polscy-politycy-poslowie-powielaja-antyukrainska-propaganda-srodowiska-konfederacja> [dostęp: 10.12.2024].
- Polska ulega Ukrainie: podmieniono tablicę z Grobu Nieznanego Żołnierza*, Historia.DoRzeczy.pl 14.11.2017, <https://historia.dorzeczy.pl/47182/podmieniono-tablice-z-grobu-nieznanego-zolnierza.html> [dostęp: 8.08.2024].
- Polska – Ukraina: trudne pytania*, t. 1-11, Warszawa 1998-2009.
- Prezes IPN: UPA była organizacją zbrodniczą; swoich bohaterów Ukraińcy mają jednak prawo wybrać sami* [Karol Nawrocki w TV Republika], WNP.pl 11.07.2023, <https://www.wnp.pl/parlamentarny/wydarzenia/prezes-ipn-upa-byla-organizacja-zbrodnicza-swoich-bohaterow-ukraincy-maja-jednak-prawo-wybrac-sami,730599.html> [dostęp: 8.08.2024].
- Prezydent Duda: pomiędzy Polską i Ukrainą „nie będzie granic”. O co chodzi?*, PCh24.pl 5.04.2023 (źródło: PAP), <https://pch24.pl/prezydent-duda-pomiedzy-polska-i-ukraina-nie-bedzie-granic-o-co-chodzi/> [dostęp: 8.08.2024].
- Prof. Zybortowicz: – Konstrukcja demokracji liberalnej jest dalece zawodna*, rozm. przepr. A. Willma, Pomorska.pl 18.06.2022, <https://pomorska.pl/prof-zybertowicz-konstrukcja-demokracji-liberalnej-jest-dalece-zawodna/ar/c1-16438715> [dostęp: 15.11.2024].

- Roháč D., *Czas przywrócić unię polsko-litewską*, Pressglobal.pl 29.03.2023 (źródło: <https://foreignpolicy.com/2023/03/26/its-time-to-bring-back-the-polish-lithuanian-union/>), <https://pressglobal.pl/Fakty/czas-przywrocic-unie-polsko-litewska> [dostęp: 8.08.2024].
- Rzekoma ukrainizacja i powstanie „Ukropolu” – czyli mowa nienawiści i dezinformacja*, Tokfm.pl 25.03.2023, <https://audycje.tokfm.pl/podcast/137709,Rzekoma-ukrainizacja-i-powstanie-Ukropolu-czyli-mowa-nienawisci-i-dezinformacja> [dostęp: 10.12.2024].
- Siekierka S., Komański H., Bulzacki K., *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie lwowskim 1939-1947*, Wrocław 2006.
- Siekierka S., Komański H., Różański E., *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie stanisławowskim 1939-1946*, Wrocław 2007.
- Siemaszko W., Siemaszko E., *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939-1945*, Warszawa 2000.
- Sikora K., *Dlaczego prezydent Andrzej Duda nic nie zrobił w sprawie Wołynia*, RP.pl 10.11.2023, <https://www.rp.pl/publicystyka/art38718451-kamil-sikora-dlaczego-prezydent-andrzej-duda-nic-nie-zrobil-w-sprawie-wolynia> [dostęp: 10.09.2024].
- Sława Ukrajini! Symbole niepodległości*, <https://ecs.gda.pl/wystawy-czasowe/slawa-ukrajini/> [dostęp: 8.08.2024].
- Szawłowski R., *Kwalifikacja prawna tzw. akcji antypolskiej na Kresach Wschodnich w latach czterdziestych XX wieku jako ludobójstwa*, [w:] *Wołyń 1943 – rozliczenie. Materiały przeglądowej konferencji naukowej „W 65. rocznicę eksterminacji ludności polskiej na Kresach Wschodnich dokonanej przez nacjonalistów ukraińskich”*, Warszawa 10 lipca 2008, red. R. Niedzielko, Warszawa 2010, s. 48-62.
- TK: *przepisy ustawy o IPN o „ukraińskich nacjonalistach” – niekonstytucyjne*, bip.brpo.gov.pl 17.01.2019, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/tk-przepisy-ustawy-o-ipn-o-%E2%80%9Eukraińskich-nacjonalistach%E2%80%9D-niekonstytucyjne> [dostęp: 8.08.2024].
- Treter-Sierpińska K., *Polska banderowska?*, wPrawo.pl 8.06.2022, <https://wprawo.pl/katarzyna-ts-polska-banderowska/> [dostęp: 15.09.2024].
- Trojan M., *Ambasador Ukrainy nagrodził księdza za śpiewanie „Czerwonej kaliny” podczas mszy św.*, Kresy.pl 25.05.2022, <https://kresy.pl/wydarzenia/ambasador-ukrainy-nagrodzil-ksiedza-za-spiewanie-czerwonej-kaliny-podczas-mszy-sw/?swcfpc=1> [dostęp: 8.08.2024].
- Trojan M., *Banderowska flaga we Wrocławiu. Interweniowała policja*, Kresy.pl 6.04.2022, <https://kresy.pl/wydarzenia/banderowska-flaga-we-wroclawiu-interweniowala-policja/> [dostęp: 8.08.2024].
- Trojan M., *„Czerwona kalina” na szkolnej akademii z okazji Święta Niepodległości [+video]*, Kresy.pl 14.11.2023, <https://kresy.pl/wydarzenia/czerwona-kalina-na-szkolnej-akademii-z-okazji-swiewta-niepodleglosci-video/> [dostęp: 8.08.2024].
- Trojan M., *„Czerwona kalina” na Wawelu i na wrocławskim rynku. Ukraińcy chcieli pobić rekord [+video]*, Kresy.pl 1.07.2022, <https://kresy.pl/wydarzenia/czerwona-kalina-na-wawelu-i-na-wroclawskim-rynku-ukraincy-chcieli-pobic-rekord-video/> [dostęp: 8.08.2024].
- Trojan M., *Naczelnik z rzeszowskiego IPN usuwa upamiętnienia polskich żołnierzy walczących z UPA. Prof. Zapałowski: To depolonizacja (aktualizacja)*, Kresy.pl 9.02.2021, <https://kresy.pl/wydarzenia/naczelnik-z-rzeszowskiego-ipn-usuwa-upamietnienia-polskich-zolnierzy-walczacych-z-upa-prof-zapalowski-to-depolonizacja/> [dostęp: 8.08.2024].
- Trojan M., *Olsztyn: Proporczyki w barwach OUN-UPA z neobanderowskim hasłem na ukraińskim Dniu Niepodległości*, Kresy.pl 1.09.2022, <https://kresy.pl/wydarzenia/olsztyn-proporczyki-w-barwach-oun-upa-z-neobanderowskim-haslem-na-ukraińskim-dniu-niepodleglosci/> [dostęp: 8.08.2024].
- Trojan M., *Prezydent Chorwacji: „Sława Ukrainie” to okrzyk radykalnych ukraińskich szowinistów, którzy współpracowali z nazistami i zabili tysiące Polaków*, Kresy.pl 1.06.2023,

- <https://kresy.pl/wydarzenia/prezydent-chorwacji-slawa-ukrainie-to-okrzyk-radykalnych-ukrainskich-szowinistow-ktorzy-wspolpracowali-z-nazistami-i-zabili-tysiace-polakow/> [dostęp: 8.08.2024].
- Trojan M., *W Tarnopolu stanie pomnik Szuchewycza*, Kresy.pl 29.12.2022, <https://kresy.pl/wydarzenia/w-tarnopolu-stanie-pomnik-szuchewycza/> [dostęp: 8.08.2024].
- Trojan M., *Za nękanie ocalałych z rzezi wołyńskiej odpowiada bezpośrednio prokurator Maciej Młynarczyk*, Kresy.pl 29.06.2020, <https://kresy.pl/publicystyka/za-nekanie-ocalalych-z-rzezi-woylńskiej-odpowiada-bezposrednio-prokurator-maciej-mlynarczyk/?swfcpc=1> [dostęp: 8.08.2024].
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 lipca 2009 r. w sprawie tragicznego losu Polaków na Kresach Wschodnich*, isap.sejm.gov.pl 28.07.2009, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20090470684> [dostęp: 8.08.2024].
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 lipca 2013 r. w sprawie uczczenia 70. rocznicy Zbrodni Wołyńskiej i oddania hołdu Jej ofiarom*, isap.sejm.gov.pl 31.07.2013, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20130000606> [dostęp: 8.08.2024].
- Ukraińska ustawa ws. UPA to policzek dla Polski*, Interia.pl 12.04.2015, <https://wydarzenia.interia.pl/kraj/news-ukrainska-ustawa-ws-upa-to-policzek-dla-polski,nId,1715221> [dostęp: 8.08.2024].
- Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucji Pamięci Narodowej*, isap.sejm.gov.pl 14.02.2018, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180000369/O/D20180369.pdf> [dostęp: 8.08.2024].
- W 75. rocznicę rzezi wołyńskiej Prezydent oddał cześć pomordowanym*, Prezydent.pl 8.07.2018, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/w-75-rocznice-rzezi-woylńskiej-prezydent-na-ukrainie-oddaje-czesc-pomordowanym-rodakom,3047> [dostęp: 10.09.2024].
- Waleński T., *Premier na Wołyniu. „Wbił w ziemię krzyż z dwóch patyków”*, WP.pl 7.07.2023, <https://wiadomosci.wp.pl/premier-na-woylniu-wbil-w-ziemię-krzyz-z-dwoch-patykow-6916995114171232a> [dostęp: 10.09.2024].
- Warzecha Ł., *Groźne wizje federacji*, RP.pl 7.06.2022, <https://www.rp.pl/opinie-polityczno-spoleczne/art36471771-lukasz-warzecha-grozne-wizje-federacji> [dostęp: 15.06.2022].
- Warzecha Ł., *Pomnik Szuchewycza we Lwowie. Jak do tego doszło?*, PCh24.pl 4.11.2024, <https://pch24.pl/lukasz-warzecha-pomnik-szuchewycza-we-lwowie-jak-do-tego-doszlo/> [dostęp: 8.11.2024].
- Wjatrowycz W., *Druga wojna polsko-ukraińska 1942-1947*, przeł. M. Iwanek, Warszawa 2013 (wyd. 1. ukr. Kijów 2011).
- Władysław Siemaszko o „dialogu” polsko-ukraińskim, MyslPolska.info 9.06.2024 (prwdr. „Mysł Polska” 2013), <https://myslpolska.info/2024/06/09/wladyslaw-siemaszko-o-dialogu-polsko-ukrainskim> [dostęp: 8.08.2024].
- Włodzimierz Zelenski do Polaków: razem jest nas 90 milionów. Wyciągniemy Europę z przepaści i zagrożenia, WP.pl 11.03.2022, <https://wiadomosci.wp.pl/wlodzimierz-zelenski-do-polakow-razem-jest-nas-90-milionow-wyciagniemy-europe-z-przepasci-i-zagrozenia-6746182914017888a> [dostęp: 15.11.2024].
- Wójcik P., *Dlaczego fantazje o unii polsko-ukraińskiej można włożyć między bajki*, KrytykaPolityczna.pl 22.06.2022, <https://krytykapolityczna.pl/gospodarka/unia-polsko-ukrainska-prawica-ue/> [dostęp: 15.11.2024].
- Wróblewski M., *Burza po wypowiedzi doradcy prezydenta. „To niebezpieczne słowa. Propaganda Kremla to wykorzystuje”*, WP.pl 20.06.2022, <https://wiadomosci.wp.pl/burza-po-wypowiedzi-doradcy-prezydenta-to-niebezpieczne-slowa-propaganda-kremla-to-wykorzystuje-6781866122599328a> [dostęp: 15.11.2024].

- Wystąpienie Prezydenta podczas uroczystości na placu Zamkowym 3 maja 2022*, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-prezydenta-podczas-uroczystosci-naplacu-zamkowym,53158> [dostęp: 15.11.2024].
- Wystąpienie Prezydenta RP przed Radą Najwyższą Ukrainy 22 maja 2022*, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-prezydenta-rp-przed-rada-najwyzsza,54083> [dostęp: 15.11.2024].
- Za Wołyń odpowiadają Sowietci*, z B. Komorowskim rozm. przepr. C. Gmyz, RP:pl 24.07.2008, <https://www.rp.pl/publicystyka/art16114991-za-wolyn-odpowiadaja-sowieci> [dostęp: 8.08.2024].
- Zapałowski A., *Polityka wobec Ukrainy wymaga weryfikacji*, rozm. przepr. M. Kamieniecki, Kresy.pl 19.05.2015 (źródło: „Nasz Dziennik”), <https://kresy.pl/publicystyka/polityka-wobec-ukrainy-wymaga-weryfikacji/> [dostęp: 8.08.2024].
- Zukowska: Ukraina się myli, że jej przeszłe zbrodnie zostaną przemilczane*, DoRzeczy.pl 19.07.2024, <https://dorzeczy.pl/opinie/613902/pomnik-rzezi-wozynskiej-zukowska-odpowiada-na-wpis-czerwaka.html> [dostęp: 10.09.2024].

HISTORIA I PAMIĘĆ W PIEŚNI LECHA MAKOWIECKIEGO WOŁYŃ 1943. ANALIZA UTWORU I JEGO POLITYCZNEGO KONTEKSTU

Pieśń Lecha Makowieckiego *Wołyń 1943* należy do najbardziej wartościowych pod względem artystycznym utworów poświęconych tragedii ludności polskiej żyjącej na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej. Tekst utworu przybrał formę wymagowaną rozmowy z Bogiem. W jej ramach podmiot liryczny, stanowiący swego rodzaju *porte parole* autora, opisuje i komentuje ludobójstwo dokonane przez Ukraińców na Wołyniu i w Małopolsce Wschodniej w czasie II wojny światowej. Wadzi się, obwiniając Go za dopuszczenie do okrutnych zbrodni popełnionych przez zwolenników nazistowskiej ideologii Stepana Bandery, a jednocześnie w obliczu Stwórcy wyraża żal i ubolewanie z powodu zapomnienia o ofiarach tych zbrodni przez współczesnych Polaków. Pieśń Lecha Makowieckiego jest bardzo aktualna, ponieważ współczesne władze państwowe Polski na skutek koniunkturalizmu okazały się bardziej przychylnie dla ukraińskich zbrodniarzy i ich apologetów niż dla ofiar Rzezi Wołyńskiej. W artykule przedstawiono wiele argumentów potwierdzających tę tezę.

HISTORY AND MEMORY IN LECH MAKOWIECKI'S SONG WOŁYŃ 1943. ANALYSIS OF THE WORK AND ITS POLITICAL CONTEXT

Lech Makowiecki's song *Wołyń 1943* is one of the most artistically valuable works dedicated to the tragedy of the Polish population living in the Eastern Borderlands of the Second Polish Republic. The song's text takes the form of an imagined conversation with God. Within this framework, the lyrical subject, a kind of spokesman for the author, describes and comments on the genocide committed by Ukrainians in Volhynia and Eastern Galicia during World War II. The subject blames God for allowing the cruel crimes committed by supporters of the Nazi ideology of Stepan Bandera, while at the same time expressing grief and bitterness before the Creator for the forgetting of the victims of these crimes by contemporary Poles. Lech Makowiecki's song is very topical, as the current Polish state authorities, due to opportunism, have shown themselves to be more sympathetic to Ukrainian war criminals and their apologists than to the victims of the Volhynian Massacre. The article presents a series of arguments confirming this thesis.